

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΑΜΑΣΕΙΑΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΚΑΡΑΒΑΓΓΕΛΗΣ ΔΙΑΤΡΑΓΩΔΕΙ ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΚΑΙ ΠΑΘΗ ΤΟΥ ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

- Γραπτές μαρτυρίες του Αμασείας Γερμανού για την γενοκτονία του Ποντιακού Ελληνισμού.
- Από κορυφαίος Μακεδονομάχος Πατριαρχικός Ιεράρχης κατέστη σύμβολο ακατάβλητου αντιστασιακού αγωνιστού και οργανωτού του «αντάρτικου» ενόπλου αγώνος των Ελλήνων του Πόντου.
- Για την μέχρι αυτοθυσίας υπεράσπιση των Ελλήνων του Πόντου και την ανυποχώρητη αντίστασή του ο Ιεράρχης κατεδικάσθη ερήμην «εις θάνατον» από τα επαίσχυντα λεγόμενα «δικαστήρια» Ανεξαρτησίας γενόμενος «Σύμβολο» της αντίστασης του Ποντιακού Ελληνισμού.

Όταν ο Πατριαρχικός Μητροπολίτης Καστορίας και ακατάβλητος Πρωτομακεδονομάχος Γερμανός Καραβαγγέλης (1900-1908) μετετίθετο «συνοδική απόφασει» του μαρτυρικού Οικουμενικού Πατριαρχείου στην παλαιά και ιστορική Ιερά Μητρόπολη Αμασείας (1908-1922), όπου ανθοφορούσε ο περίφανος, ευλαβέστατος και πιστός στα πάτρια ποντιακός ελληνισμός, η θεία πρόνοια επεφύλασσε στον άτλαντα Πατριαρχικό αυτό Ιεράρχη της εσταυρωμένης Μητρός Αγίας Μεγάλης του Χριστού Κωνσταντινουπολίτιδος Εκκλησίας και του ευσεβούς Ρωμαϊκού Γένους, νέους αγώνες και θυσίες, μαρτύρια και πάθη υπέρ του σφαγιαζομένου και διά γενοκτονικού αφανισμού και ολέθρου έως Άδου κατερχομένου Ελληνορθόδοξου ποντιακού ποιμνίου του, το οποίο στο πρόσωπο του γενναιοφρονος και αυτοθυσιαζομένου Πατριαρχικού αυτού Ιεράρχου έβλεπε τον υπέρμαχο προστάτη, σωτήρα και λυτρωτή. Και αν ο Μητροπολίτης Γερμανός Καραβαγγέλης στην Μακεδονία ηγαπήθη, άλλο τόσο και έτι μάλλον στον αιματόβρεχτο Πόντο ελατρεύθη λαβών δικαίως και προσφυώς πλησίον του τιμητικού τίτλου «*Πρωτομακεδονομάχος*» και εκείνον του «*Ποντίου Αντάρτου ή Αρχιαντάρτου*», επειδή ως άλλος Άγιος Γεώργιος Τροπαιοφόρος διέλυε τις πλοκές και κατήσχυνε πάντα εχθρό και πολέμιο, γενόμενος «Ιεράρχης – Σύμβολο» της αντιστάσεως του Ποντιακού Ελληνισμού εναντίον των γενοκτονικών θηριωδιών των νεοτούρκων και εν συνεχεία κεμαλικών.

Από την συγκριτική μελέτη των στατιστικών δεδομένων και λοιπών στοιχείων παρατηρούμε ότι, όταν το 1908 ο Μητροπολίτης Γερμανός ανέλαβε τα αρχιερατικά καθήκοντά του στην παλαιά Ιερά Μητρόπολη Αμασείας, η εκκλησιαστική επαρχία του ανθοφορούσε σε όλους τους τομείς και σύμφωνα με τα γραφόμενα του Επισκόπου Αριστείας Ιεροθέου Χριστοδουλίδου κατά την διετία 1906/1907 «*η περιφέρεια... περιελάμβανε 392 κοινότητες και 153.000 κατοίκους. Είχε 392 εκκλησίας με 439 παπάδες, 325 σχολεία αρρένων και θηλέων, και 10.000 περίπου μαθητές και μαθήτριες και 565 δασκάλους και δασκάλες*». Σύμφωνα δε με άλλα μεταγενέστερα στατιστικά δεδομένα, η εκκλησιαστική επαρχία Αμασείας, εν συνόλω, κατά το έτος 1913, είχε 227.273 Έλληνες Ορθοδόξους, οι οποίοι κατενέμοντο σε 3 πόλεις, 8 κωμοπόλεις και 360 χωριά. Διατηρούσε 390 ναούς και περίπου 500 παρεκκλήσια. Είχε κατά καιρούς στη δύναμή της, πλησίον του εκάστοτε Μητροπολίτου, μέχρι και 2 Επισκόπους, κα-

θώς και 485 άλλους κληρικούς. Στην επαρχία λειτουργούσε 1 γυμνάσιο και 376 σχολεία, στα οποία φοιτούσαν 23.600 μαθητές και μαθήτριες, ενώ δίδασκαν σε αυτά περί τους 386 καθηγητές και διδάσκαλοι.

Οι Κωνσταντίνος Φωτιάδης και Ιάκωβος Μιχαηλίδης αναφέρουν ότι: «Στις 20 Μαΐου 1919 ο Αρχιμανδρίτης Πανάρετος και ο Γιατρός Κ. Α. Φωτιάδης, με εντολή της Κεντρικής Ένωσης των Ποντίων Ελλήνων του Αικατερινοδάρ, αλλά και ειδική σύσταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, επισκέφθηκαν τις εκκλησιαστικές περιφέρειες του Πόντου και κατέγραψαν με ακρίβεια την εικόνα της άγριας και κολοσσιαίας συμφοράς του ελληνισμού. Η στατιστική απογραφή με τα ποσοστιαία αναλυτικά δεδομένα συμπίπτει με την ημερομηνία άφιξης του Μουσταφά Κεμάλ στην Σαμψούντα. «Η επαρχία Αμασείας είχε προ του πολέμου 136.768 Ελληνικόν πληθυσμόν, 393 σχολεία, 12.360 μαθητάς και μαθητριάς, 493 διδασκάλους και διδασκαλίσσας και 498 Εκκλησίας. Εκ του ολικού πληθυσμού 72.375 μετετοπίσθησαν ή εξωρίσθησαν, εκ των οποίων τα 70% απέθανον εν εξορία, μόλις δε το 30% επανήλθον».

Η κατά το έτος 1908 μετάθεση του Μητροπολίτου Γερμανού Καραβαγγέλη από την Μακεδονομάχο Καστοριά στην νευραλγική εκκλησιαστική επαρχία Αμασείας συμπίπτει με την εδραίωση του εθνικιστικού κινήματος των νεοτούρκων, οι οποίοι σταδιακά από το 1913 και με εντονότερα συστηματικό και προμελετημένο τρόπο καθ' όλη την διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918) θέτουν σε απόλυτη εφαρμογή τον εγκληματικό γενοκτονικό σχεδιασμό και μεμαρτυρημένο ανόσιο προγραμματισμό τους για τον αφανισμό του Ποντιακού Ελληνισμού, ο οποίος ολοκληρώνεται εν συνεχεία από τους Κεμαλικούς.

Η Ιερά Μητρόπολη Αμασείας ως εκκλησιαστική επαρχία του μαρτυρικού Οικουμενικού Πατριαρχείου στον Πόντο απεδείχθη η πλέον πολύπαθη και μαρτυρική, εάν λάβουμε υπόψιν ότι κατά την περίοδο των γενοκτονικών διωγμών των Ελλήνων του Πόντου (1913-1922) υπό των νεοτούρκων και κεμαλικών προσέφερε αφειδώς τον βαρύτερο φόρο αίματος και θυμάτων. Τούτο πιστοποιείται εκ του γεγονότος ότι ενώ επί συνολικού πληθυσμού 697.000 Ελλήνων σε όλες τις επαρχίες του Πόντου εξοντώθηκαν περί τις 353.000 άνθρωποι, ενώ μόνο στην περιφέρεια Αμασείας επί συνολικού πληθυσμού 227.273 Ελλήνων, εξοντώθηκαν 177.070 άνθρωποι. Στον δε τόμο, τον οποίο εξέδωσε το Οικουμενικό Πατριαρχείο εν Κωνσταντινουπόλει το έτος 1919, υπό τον τίτλο: «*Μαύρη Βίβλος Διωγμών και Μαρτυριών του εν Τουρκία Ελληνισμού (1914-1918)*», αναφέρεται ότι στην πολύπαθη επαρχία Αμασείας εξεδιώχθησαν οι περισσότεροι από πάσης άλλης επαρχίας του Πόντου Έλληνες κατά τα έτη 1914-1918, ήτοι 89.370 (Καζάς Πάφρας: 46.455, Καζάς Αμισού: 31.408, Καζάς Κάβζας: 2.770, Καζάς Σινώπης: 8.737).

Το φρικώδες και τρομερό αυτό ποσοστό εξοντώσεως ενός τόσο μεγάλου αριθμητικά πληθυσμού στην συγκεκριμένη περιοχή οφείλετο κυρίως στην οργάνωση και δραστηριοποίηση αντάρτικου κινήματος στην περιφέρεια αυτή, το οποίο κατά την πρώτη, προ του 1914, φάση του ενόπλου αγώνος οργανώθηκε κυρίως στον Καζά Πάφρας από τον Μητροπολίτη Αμασείας Γερμανό που διέθετε την σχετική εμπειρία επειδή είχε οργανώσει την ένοπλη αντίσταση στην Δυτική Μακεδονία κατά των Βουλγάρων Κομιτατζήδων. Η συνεισφορά του Μητροπολίτου Γερμανού υπήρξε όντως πολύτιμη σε εκείνα τα πρώτα βήματα ώστε να ξεκινήσει και να δυναμώσει ο ένοπλος αγώνας. Έτσι ιδρύθηκαν οι πρώτες ένοπλες αντάρτικες ομάδες, οι οποίες έφθαναν αρχικώς σε αριθμό περίπου 5.000 ανδρών, αλλά ο Μητροπολίτης Γερμανός υπολογίζει ότι οι Πόντιοι αντάρτες συν τω χρόνω έφθασαν τις 20.000.

Η όλη αυτοθυσιαστική προσφορά και δράση του Αμασειάς Γερμανού υπέρ της σωτηρίας του Ποντιακού Ελληνισμού δικαιώνει τα γραφόμενα του Δημητρίου Αποστολίδη, ο οποίος επισημαίνει χαρακτηριστικά ότι: *«τυγχάνει (ο Γερμανός) ένας από τους διαπρεπέστερους και πλέον μορφωμένους Ιεράρχες του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Ο ενθουσιασμός, το θάρρος και η παρρησία του λόγου, η παραδειγματική αφιλοκέρδεια, η εθνική δράση του Ιεράρχου, τον καθιστούν εθνάρχη του Ποντιακού Ελληνισμού»*. Για την όλη αυτή εθναρχική και αντιστασιακή δράση του Μητροπολίτου Γερμανού εναντίον των νεοτούρκων και εν συνεχεία των κεμαλικών, καθώς επίσης για την μεγίστη προστατευτική και ακατάβλητη πάλη και αυτοθυσιαστική προσφορά του υπέρ της εσταυρωμένης Μητρός Αγίας Μεγάλης του Χριστού Κωνσταντινουπολίτιδος Εκκλησίας και του μαρτυρικού Γένους, η κεμαλική κυβέρνηση κατέδικασε αυτόν ερήμην σε θάνατο διά των επαίσχυντων «δικαστηρίων της Ανεξαρτησίας» στην Αμάσεια (21-9-1921) μαζί με άλλους αγωνιστές Πατριαρχικούς Μητροπολίτες των εκκλησιαστικών επαρχιών του Έλληνος Πόντου.

Εξάλλου, τρία έτη πριν από την εις θάνατο καταδίκη του, ο Ιεράρχης εγεύθη τον επώδυνο εκτοπισμό του από την έδρα της Μητροπόλεως Αμασειάς στην Κωνσταντινούπολη και τούτο καταγράφεται αψευδώς στη «Μαύρη Βίβλο», την οποία εξέδωσε το Οικουμενικό Πατριαρχείο, όπου μεταξύ των άλλων αναφέρεται ότι: *«την μήνιν των νεοτούρκων δεν διέφυγε και ο Σεβ. Μητροπολίτης Αμασειάς Γερμανός. Ο Διοικητής Αμισού προσκαλέσας δι' αστυνόμου (15 Οκτωβρίου 1917) διέταξεν αυτόν όπως αυθωρεί εγκαταλείψει την επαρχίαν αυτού και αναχώρηση υπό αστυνομικήν συνοδείαν εις Κωνσταντινούπολιν, επί τω λόγω ότι δεν παρέδωκεν ούτος εις εκείνον τους Έλληνας φυγοστράτους, επιτεθέντας δήθεν προ τινος καιρού κατά του τουρκικού χωρίου Τσαρσού. Αι ορθαί και δίκαιαι παρατηρήσεις και ενστάσεις του Μητροπολίτου έμειναν ατελέσφοροι, εξηναγκάσθη δε εν τέλει όπως, τη συνοδεία ενός αρχιαστυνόμου, έλθη εις βασιλεύουσαν και μετά διανυκτέρευσιν εν ταις φυλακαίς της Γενικής Διευθύνσεως της Αστυνομίας αφεθή ελεύθερος όπως παραμείνη εν βασιλευούση. Η συναφθείσα ανακωχή απέδωκε τον Μητροπολίτην εις την επαρχίαν αυτού»*.

Ο Αμασειάς Γερμανός επειδή υπήρξε όντως εθνάρχης του Ποντιακού Ελληνισμού προέβη σε εντονότατη διαμαρτυρία στις 6 Ιουνίου 1916 προς τον μουτεσαρίφη Αμισού για τις αποτρόπαιες σε βάρος του αθώου ποιμνίου αυτού ενέργειες των νεοτούρκων, γράφοντας τα εξής: *«Είναι αδύνατο να απαριθμήσουμε όλα τα εγκλήματα που διεπράχθησαν από τα όργανα της δημοσίας ασφαλείας κάτω από τα μάτια της εξοχότητός σας. Ενώπιων αυτών των λυπηρών περιστατικών των τελευταίων πέντε μηνών βγαίνει από μέσα μου στο όνομα των βασανισθέντων μία κραυγή πόνου και σας επιβαρύνω εγώ, Εξοχότατε, με την ευθύνη των όσων συνέβησαν»*.

Ο Μητροπολίτης Αμασειάς Γερμανός διά της γραφίδος του παραδίδει στους επιγενομένους αψευδή ιστορικά τεκμήρια του γενοκτονικού ολέθρου σε βάρος του ελληνικού ποντιακού ποιμνίου της εκκλησιαστικής επαρχίας του, διαρκούντος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και συγκεκριμένως για την διετία 1916-1917, τα οποία παραθέτουμε κάτωθι.

Αναφερόμενος στο εφαρμοσθέν υπό των νεοτούρκων σχέδιο εκκενώσεως της πόλεως Αμισού μεθ' όλης της περιφέρειας αυτής από τον ελληνικό χριστιανικό πληθυσμό, γράφει στις 27 Δεκεμβρίου 1916, ότι: *«... συνελήφθησαν περί τους 80 ομογενείς, οι εγκριτότεροι και πλουσιώτεροι πολίται της Αμισού, άνευ ουδενός λόγου και ερρίφθησαν εις τας φυλακάς· δεν επετράπη αυτοίς η επικοινωνία μετά των οικογενειών των, ούτε η παραλαβή ασπρорρούχων ή σκεπασμάτων. Τη επαύριον δε όρθρου βαθέως επιβιβασθέντες επί αμαζών απεστάλησαν, ως*

συνελήφθησαν, γυμνοί και τετραχληλισμένοι, ως οι έσχατοι των κακούργων, διά μέσου χιονοσκεπών ορέων προς τα μέρη της Κάβζας, όθεν θα γίνη διανομή αυτών. Ούτως απεστάλησαν εις το εσωτερικόν άνευ ενδυμάτων, άνευ επανωφοριών, άνευ χρήματος οι εγκριτότεροι των ομογενών, οίτινες δεν θα δυνηθώσι να ανθέξωσιν εις τόσας συμφοράς και ταλαιπωρίας.

Την αυτήν ημέραν επολιορκήθη υπό στρατού η πόλις, ήτις έλαβεν όψιν στρατοπέδου, εις μίαν δε πλατείαν της άνω Αμισού (Καδή Μαχαλεσή) προσεκλήθη ο πληθυσμός της ενορίας συν γυναιξί και τέκνοις αυθωρεί, όπως ακροασθώσι δήθεν του Διοικητού, όστις θα ωμίλει ολίγα τινά προς το πλήθος. Ως ήτο ο πληθυσμός ολόκληρος συνελήφθη και απεστάλη και ενεκλείσθη εις τους στρατώνας. Το ίδιον έπραξαν και εις το προάστειον Ελιάζκιοϊ. Οι άνδρες ευρέθησαν ούτως άνευ χρημάτων, αι γυναίκες και τα κοράσια ήσαν με μπλούζες και παντούφλες, δεν είχαν ούτε εν μανδήλιον εις τα θυλάκια, οι γέροντες και οι ασθενείς μετεφέρθησαν διά της βίας φερόμενοι υπό των συγγενών των, δεν εφείσθησαν ουδέ των λεχών, ουδέ των νηπίων των, μετ' ολίγην δε ώραν, 12 τουρκιστί, απεστάλησαν, ως ήσαν, διά μέσου βαρέως χειμώνου περί τας 4. χιλ. ψυχάς γυναιοπαίδων γυμνών και ασίτων, άνευ αμαζών και υποζυγίων, πάντες πεζοί, εν αξιοθρηνήτω και απελπιστική καταστάσει. Καθ' όλην την νύκτα μέχρι της πρωΐας ευρίσκοντο εν οδοιπορία, οδηγούμενοι διά μέσου χιονοσκεπών ορέων νήπια, γέροντες, οικογένειαι στρατιωτών θανόντων ή εργαζομένων ακόμη εις το αμελέ ταμπουρού. Η τραγική αύτη και σπαραξικάρδιος σκηνή είχε την όψιν αγέλης κτηνών φερομένων εις το σφαγείον. Οι ασθενείς, γέροντες και λεχοί εσύροντο υπό των συγγενών των, τα νήπια εθρήνουν ζητούντα μάτην άρτον και ύδωρ...

Επειδή δε επικοινωνία μετά του εκκενωθέντος τμήματος Αμισού ήτο αδύνατος, όσο ασθενείς δεν ήτο δυνατόν να μετενεχθώσιν, έμειναν άσιτοι επί ημέρας και απέθανον εκ της πείνης. Εθάψαμεν τρεις γυναίκας ευρεθείσας νεκράς, εξ ων η μία είχεν αποθάνη προ δύο ημερών. Λέγεται δε ότι και νήπια ευρέθησαν νεκρά εις τα λίκνα των. Ακολούθως ήρχισεν η λεηλασία. Ηρπάγησαν πάντα τα κτήνη και υποζύγια, εληστεύθησαν τα φορέματα, τα κοσμήματα των γυναικών και ό,τι ευρέθη εν ταις οικίαις, αίτινες τελείως απεγυμνώθησαν. Διανέμεται δε ήδη ανά τας οδούς η ληστευθείσα περιουσία ή πωλείται υπό των μουατζήριδων, ενώ οι κάτοικοι απήλθον γυμνοί και τετραχληλισμένοι ανά τα χιονοσκεπή όρη.

Την 1ην Ιανουαρίου του νέου έτους αστυνόμοι μεταβάντες εις την Εκκλησίαν ανεζήτουν και τους εναπομείναντας πλουσίους και προκρίτους της Αμισού, μέχρι δε της εσπέρας της Πρωτοχρονιάς συνελήφθησαν έτεροι 40 άνευ ουδενός λόγου... όλοι οι προύχοντες και οι πλούσιοι και οι εμπορικοί παράγοντες του τόπου, μέχρι τούδε περί τους 300, απηλάθησαν.

Εν τω μεταξύ και οι εις Αμισόν καταφυγόντες χωρικοί εκ των πυρποληθέντων χωριών, συν γυναιξί και τέκνοις κατά ομάδας εξαποστέλλονται εις το εσωτερικόν, άνευ ενδυμάτων και σκεπασμάτων εν οικτρά καταστάσει. Πού ανεχώρησαν ούτοι και πού ευρίσκονται σήμερα δεν είμεθα εις θέσιν να εξακριβώσωμεν. Εκ θετικών πληροφοριών γνωρίζομεν ότι εξ Άνω Αμισού νυκτός απελαθέντες, αφού διήλθον καθ' όλην την νύκτα τα πέραν της Αμισού υπερυψηλά όρη, έφθασαν εν κακή καταστάσει εις Καβάκ, όπου έθαψαν τους νεκρούς των και εκείθεν απεστάλησαν εις Κάβζαν (Βιλαέτιον Σεβαστείας), απέχουσιν περί τα 80 χιλιόμετρα της Αμισού. Την από Αμισού εις Κάβζαν οδόν διήνυσαν εις 4 ημέρας. Καθ' όλην την οδοιπορίαν αυτών έμειναν νήστεις, μόνον δε εις Κάβζαν εδόθη αυτοίς άρτος διά πρώτην φοράν. Μεταξύ Καβάκ και Κάβζας απέθανον πολλοί εκ ψύχους, της πείνης και της οδοιπορίας, εν Κάβζη δε κείνται εν τη Εκκλησία πολλοί νεκροί, καθ' ας έλαβον την ώραν ταύτην πληροφορίας παρά του αγίου Αριστεΐας.

Ενώ ελέγετο ότι θα διέμενον εις τα μέρη της Κάβζας εις τα εκεί ευρισκόμενα Χριστιανικά χωρία, άτινα θα παρείχον αυτοίς σκεπάσματα, κατοικίαν και τροφήν, απεστάλησαν οι πάντες μετά των εμπόρων εις Τσορούμ (Βιλαέτιον Αγκύρας). Καθ' οδόν τα κοράσια Καδήκιοϊ, αφού επείσθησαν περί της τύχης, ήτις τα ανέμενε, ενώ εβάδιζον προς τον τόπον της καταδίκης των έψαλλον το: «έχε γειά καϋμένε κόσμε, έχε γειά γλυκειά ζωή»...

Ούτω παρέλυσε καθ' ολοκληρίαν η ημετέρα κοινότης. Τα πλουσιώτερα χωρία της επαρχίας παρεδόθησαν εις το πυρ, ητιμάσθησαν και εβεβηλώθησαν, εκ δε των κατοίκων αυτών άλλοι μεν εστάλησαν εις το εσωτερικόν, άλλοι δε περιωρίσθησαν εις τα περισωθέντα χωρία νήστεις και γυμνητεύοντες. Ο τόπος δε όλος βρίσκεται υπό το κράτος του τρόμου και της αγωνίας, εις κατάστασιν απελπιστικήν... Εν τούτοις προβλέπω προσεχώς συμφοράς μεγαλειτέρας. Κύριος ο Θεός γένοιτο ίλεως».

Όταν ο Ραφέτ Πασάς εστάλη ως στρατιωτικός διοικητής και σατράπης του τόπου, οι απελάσεις των ομογενών της πόλεως Αμισού, Τσαρσαμπά και Πάφρας συνεχίστηκαν αμείωτες και τα μαρτύρια των Ελλήνων Χριστιανών της υπαίθρου χώρας κατέστησαν ανεκδιήγητα. Με προμελετημένο και συστηματικά οργανωμένο σχέδιο ο Ραφέτ Πασάς σε συνεργασία με τον εκ Κωνσταντινουπόλεως ελθόντα έκτακτο απεσταλμένο του υπουργείου των εσωτερικών Βαχαεδίν, κατήρτιζε τους καταλόγους και τις προγραφές των αθώων Χριστιανών, ενώ όσα χωριά υπελείφθησαν εκ των προηγούμενων καταστροφών, επυρπολούντο και οι κάτοικοι απελαύνοντο.

Ο Μητροπολίτης Αμασειάς Γερμανός αναφερόμενος στις ολέθριες συνέπειες του διωγμού αυτού για τους Έλληνες Ποντίους Χριστιανούς έγραφε στις 26 Φεβρουαρίου 1917, υπό την μορφή μνημονίου, προς τον υπουργό εξωτερικών της Αυστροουγγαρίας, στην Βιέννη, Κόμη φον Χούντενιτς, τα εξής: *«Η κοινότητά μας διελύθη παντελώς. Τα σχολεία μας τα πήραν, το χρηματιστήριο του καπνού άδειασε, τα μαγαζιά κλείσανε, οι πρόκριτοι φύγανε, τα προάστια άδειασαν την νύκτα, οι περιουσίες λεηλατήθηκαν, τα εύφορα χωριά κάηκαν. Τους φτωχούς χωρικούς τους στείλανε στο εσωτερικό ή σκορπίστηκαν στους τέσσερις ανέμους. Πάνω από την χώρα βασιλεύει ο τρόμος, η κατάσταση είναι απελπιστική. Ποιός μπορεί να πει σ' εμάς ποιά φοβερά γεγονότα έχουμε ν' αντιμετωπίσουμε; Ποιός ξέρει τί θα συμβεί αύριο και σ' εμάς;».*

Σε εκτενέστερη καταγραφή του ο ανυπότακτος αγωνιστής και Πατριαρχικός Ιεράρχης Γερμανός Καραβαγγέλης αναφέρεται στις αφορμές τις οποίες επεκαλούντο οι νεότουρκοι για τον εναντίον των Ελλήνων Ποντίων εξαπολυθέντα διωγμό καθώς και τις γενοκτονικές μεθόδους τις οποίες ακολουθούσαν για τον ολοτελή όλεθρο και ολοσχερή αφανισμό των Ελλήνων Χριστιανών. Γράφει δε υπό ημερομηνία 27 Φεβρουαρίου 1917, τα εξής αποκαλυπτικά: *«αφορμή του διωγμού τούτου... είναι οι ολίγοι ένοπλοι φυγόστρατοι, οίτινες μεθ' όλας τας εναντίας διαβεβαιώσεις δεν υπερβαίνουνσι τους 300... αλλά τί πταίουσιν εις ταύτα τα δυστυχή χωρία και χιλιάδες γυναικοπαίδων πυρποληθέντων και εξωσθέντων, των οποίων τα 95% οι γονείς απέθανον ή εργάζονται εις το αμελέ ταμπουρού ή επλήρωσαν το στρατιωτικόν αντισήκωμα; Ποίαν οδύνην θα αισθανθώσιν οι γονείς και οι σύζυγοι των εξωσθέντων, όταν μάθωσιν από τα σύνορα, ένθα εργάζονται ως κτήνη από 2 ετών, ότι αι οικίαι και αι περιουσίαι των επυρπολήθησαν, αι δε οικογένειαι των αποθνήσκουσιν εκ πείνης εις την εξορίαν; Πάντα ταύτα είναι άλλο τι ή πρόφασις και προσχήματα, υφ' α εγκρύπτονται σκοποί εξοντώσεως κατά πρόγραμμα αριστοτεχνικώς φιλοτεχνηθέν, διότι τί έπταισαν, επί παραδείγματι, οι πληθυσμοί Συνώπης, Κερασούντος και Τριπόλεως, εις τα χωρία των οποίων δεν υπήρξεν ουδείς φυγό-*

στρατος και οι οποίοι υπέστησαν την αυτήν τύχην; Σκοπός όλων τούτων των φρικωδών γεγονότων δεν είναι ουδείς άλλος ή η εξόντωση της ομογενείας, ήτις οφείλει να εκλείψει, ως η των Αρμενίων φυλή, διά τρόπον ηπιωτέρου φαινομενικώς, αλλά πολλώ δραματικώτερου εκείνου».

Η πλέον αποκαλυπτική των γενομένων υπό των νεοτούρκων γραφή περί του συστηματικώς οργανωθέντος και εκτελεσθέντος γενοκτονικού ολέθρου σε βάρος του ελληνορθόδοξου ποντιακού ελληνισμού παραδίδεται στους επιγενομένους από τον Μητροπολίτη Αμασείας Γερμανό, ο οποίος αναφερόμενος περί της τύχης των εκτοπισθέντων, εκπατρισθέντων και εξορισθέντων Ελλήνων του Πόντου γράφει, υπό ημερομηνία 15 Μαρτίου 1917, τα εξής: «... αι τελευταίαι πληροφορίες... είνε παρά χρέμα απελπιστικάί. Υπό τίνας συνθήκας απηλάθησαν οι κάτοικοι των χωρίων μας, είνε γνωστόν εκ των προτέρων εκθέσεών μου. Αφού εκάη ολόκληρος η ακίνητος περιουσία των και διηρπάγη λεηλατηθείσα η κινητή, ανεχώρησαν άνευ χρημάτων και των πάντων εστερημένοι. Τα τουρκικά χωρία, εις τα οποία ως κτήνη συνεσωρεύθησαν, είνε πτωχά, αλλά και αν είχαν περιουσίαν δεν θα έδιδον εις τους Γκιαούριδες, η Κυβέρνησις αφ' ετέρου δεν έλαβε καμμίαν πρόνοιαν περί αυτών, και κατ' αυτόν τον τρόπον το καλλιτεχνικόν πρόγραμμα της εξοντώσεως, το εφαρμοσθέν μετά μείζονος δεξιότητος επί του ελληνικού πληθυσμού, θαυμασίως εξετελέσθη.

Και ήδη μετά φρίκης αγγέλω, κατά πληροφορίας θετικής και πολύ εξηκριβωμένας, ότι τα δύο τρίτα του εξωσθέντος πληθυσμού απέθανον εις τα τουρκικά χωρία της Αγκύρας και το υπολειφθέν εν τρίτον ήδη τήκεται ως κηρός, μαραίνεται και μετ' ολίγας εβδομάδας εξαφανίζεται από προσώπου της γης. Την αυτήν τύχην υφίστανται εις το βιλαγέτιον Σεβαστείας οι εκ των χωρίων Τριπόλεως και Κερασούντος και εις το βιλαγέτιον Κασταμονής οι εκ Σινώπης και Ινεπόλεως εξωσθέντες Χριστιανοί.

Και ούτως εξέλιπεν εις αρχαίος πολιτισμός και μετ' αυτού λαός ολόκληρος εργατικός, έντιμος, φιλοπρόοδος διά το κακούργημα το οποίον διέπραξεν, ότι δεν εγεννήθη τούρκος αλλά Έλλην και Χριστιανός. Και πόσα μεν δεινά υπέστη και υφίσταται ο δύστηνος ούτος λαός κατά τας απαισίας ημέρας της απελάσεώς του δεν είνε δυνατόν να περιγράψω διά μελάνης. Εάν δε και το πολλοστημόριον αυτών ήθελον αναγράψη, ως τας αρπαγάς των παρθένων, τους φόνους των γυναιοπαίδων, ιδία προς τα μέρη του Ερικλή, Κουρού Κόκτζε, κτλ. ήθελον θεωρηθή παραδοξολόγος και υπερβολικός και διά τούτο παραδίδωμι πάντα ταύτα εις την φαντασίαν των μελετησάντων την ιστορίαν του έθνους και εχόντων πείραν των παρομοίων σκηνών, όσαι εν άλλοις χρόνοις εις βάρος του Γένους εξετυλίχθησαν...

Εν τω μεταξύ τούτω ο πασάς διασκεδάζει και εννοεί να πανηγυρίση μεγαλοπρεπώς τον θρίαμβον της καλλιτεχνικής δολοφονίας τόσων χιλιάδων ψυχών, καθ' ην ώραν οι καπνοί των πυρποληθέντων χωρίων αναθρώσκουσιν ως νέφη εις τον ορίζοντα και χιλιάδες ψυχών τέκνων και συζύγων στρατιωτών αποθνήσκοντες μακράν των εστιών και βωμών καταρώνται την μνήμην του απαισίου τούτου ανθρώπου, ενώπιον του οποίου ωχριώσι τα ονόματα των διαβοήτων τυράννων της αρχαιότητος.

Αφού απεγυμνώθη σχεδόν η πόλις του άρρενος πληθυσμού και κατεστράφη η ύπαιθρος χώρα, εσκέφθη να καταρτίση προς διασκέδασιν χορόν μουσικόν (φανφάρ) εκ της ομογενούς νεολαίας, μεταξύ της οποίας συγκαταλέγονται και νέοι, ων οι γονείς ευρίσκονται εξόριστοι εις το βιλαέτιον Αγκύρας. Εκτός τούτων εστρατολόγησε και νεάνιδας, αίτινες προγυμνάζονται εν τω τουρκικώ σχολείω εις την φωνητικήν, μεταξύ δε τούτων ευρίσκονται κοράσια, ων οι γονείς άλλοι μεν εκ φόβου της απελάσεως συνεμορφώθησαν προς την θέλησίν του, άλλοι δε ευρίσκονται εν τη εξορία.

Ἦδη διὰ των δύο τούτων χορών προετοιμάζει ο πασάς να δώση κονσέρτον υπέρ φιλανθρωπικού σκοπού, εις το οποίον θα προσκληθώσι και αι κυρίαι των απελαθέντων. Και οι μεν νέοι θα παίζουν με μουσικά όργανα εθνικάς χορωδίας, αι δε νεάνιδες θα ψάλλωσι διάφορα άσματα και μελόδραμα του Τσανάκαλε μελοποιηθέν υπό του ιδίου.

Η τραγική αύτη παράστασις θα δοθή εις την μεγαλοπρεπή οικίαν του εκ των πρώτων της Αμισού ομογενών μεγαλεμπόρων κ. Αχιλ. Αναστασιάδου, διατελούντος ένα εξορία και μη έχοντος ενταύθα άρρενας συγγενείς, εκτός μιάς αδελφής, ης ο σύζυγος απηλάθη, μιάς νεαράς συζύγου και δύο ανηλίκων τέκνων. Ψυχολογήσατε ήδη επί της καταστάσεως του τόπου μας, φαντασθήτε τους συζύγους εν εξορία και εις παντοίους κινδύνους εκτεθειμένους, τας δε συζύγους αυτών εκ φόβου διοργανούσας συναυλίαν, εις ην θα παίζουν τα τέκνα των απελαθέντων, όπως διασκεδάσωσι τον πασάν τον καταστροφέα του τόπου, και αν δύναται τις ας μη φρυάξη προ του απαισίου τούτου θεάματος. Δώη Κύριος ο Θεός λύτρωσιν τω λαώ αυτού...».

Συγκλονίζει πάσα ανθρωπίνη ύπαρξη ο επικήδειος και επιτάφιος αίνος του αγωνιστού και ακαταβλήτου εθνάρχου Πατριαρχικού Μητροπολίτου Αμασείας Γερμανού, όταν αναφέρεται στον αυτοθυσιαστικό ηρωισμό του ελληνορθοδόξου ποιμνίου του, γράφοντας μεταξύ άλλων τα κάτωθι: «την παντελή εξόντωσιν και πανωλεθρίαν του δυστυχούς έθνους ανακουφίζει και το παρήγορον γεγονός ότι εν τω μέσω τόσων χιλιάδων λαού αγομένου επί τον θάνατον ουδέ είς ευρέθη λιπόψυχος, αρνησίθρησκος, ή αρνησίπατρις, και μεθ' όλην την προπαγάνδαν, την οποίαν μετέλθον τα τουρκικά χωρία και παρ' όλας τας υποσχέσεις των τούρκων προς τα λιποψυχούντα γυναικόπαιδα ενώπιον του βεβαίου θανάτου, ουδείς εξ αυτών αρνήθη το έθνος του, την θρησκείαν και τας παραδόσεις του, καίτοι δε πλείστοι εξ αυτών, θανόντων των ιερέων, εκηδεύθησαν υπό ιμάμηδων, εν τούτοις απέθανον ηρωϊκώς ως Έλληνες Χριστιανοί φέροντες επί κεφαλής του μαρτυρίου τον στέφανον, άξιοι να διεκδικήσωσι τίτλους αμαράντους επί της ευγνωμοσύνης του Έθνους και συγκαταριθμηθώσιν εις τα νέφη εκατομμυρίων μαρτύρων, τους οποίους εθρήνησεν η ιστορία μας ανά τους σκοτεινούς και βαρβάρους αιώνας».

Επί τη βάσει των ως άνω πολυτίμων γραπτών ιστορικών μαρτυριών του Μητροπολίτου Αμασείας Γερμανού επιβάλλεται να σχολιαστούν δύο σημεία, ήτοι: α) οι Δικαστικές παρωδίες στα λεγόμενα δικαστήρια της Ανεξαρτησίας, και β) ο όλος σχεδιασμός του γενοκτονικού αφανισμού του ποντιακού ελληνισμού διά των εκτοπισμών και εξοριών, των ατελείωτων οδοιποριών και κακουχιών.

Όσον αφορά τις δικαστικές παρωδίες οι Κωνσταντίνος Φωτιάδης και Ιάκωβος Μιχαηλίδης γράφουν ότι: «Στον Πόντο έδρα των δικαστηρίων Ανεξαρτησίας ορίστηκε η πόλη Αμάσεια και όχι κάποια παράκτια, γιατί έπρεπε να είναι μακριά από τις μεγάλες πόλεις, στις οποίες υπήρχαν προξενεία και εκπρόσωποι διαφόρων ξένων εμπορικών καταστημάτων. Η κεμαλική κυβέρνηση θεωρούσε τη θανατική καταδίκη της ηγεσίας του ποντιακού ελληνισμού εσωτερική της υπόθεση... ο Μουσταφά Κεμάλ με τη λειτουργία των δικαστηρίων ανεξαρτησίας «επεδίωκε διπλό σκοπό: 1) Να παρουσιάσει ως απόλυτα νόμιμο το έργο της καταστροφής του μικρασιατικού ελληνισμού. 2) Να θανατώσει, από την άλλη, τις ελληνικές κοινότητες των πιο ανθηρών πόλεων, εξολοθρεύοντας τους επιφανείς με πολύ μεγαλύτερη σιγουριά απ' ό,τι με την εξορία, όπου θα μπορούσαν πιθανόν να σωθούν. Αυτό το τελευταίο αποτέλεσμα εξάλλου επιτεύχθηκε γιατί εκατοντάδες από αυτούς τους επιφανείς κρεμάστηκαν ή τουφεκίστηκαν κυρίως στην Αμάσεια, όπου οι φυλακές ξεχείλισαν από διακεκριμένες προσωπικότητες των επιστημών και του εμπορίου, προερχόμενες απ' όλα τα μέρη του Πόντου».

Αξίζει να σημειωθεί ότι η γενοκτονία των Ελλήνων πραγματοποιήθηκε επίσημα κεκλεισμένων των θυρών και χωρίς την παρουσία δικηγόρων. Η καταδίκη και ο απαγχονισμός στην πλατεία της Αμάσειας όλης της θρησκευτικής, πνευματικής και πολιτικής ηγεσίας ήταν μια προσχεδιασμένη γενοκτονική πράξη, την οποία αναγκάστηκαν να καταδικάσουν ακόμη και οι πρόσφατα φιλικά προσκείμενες στην κεμαλική κυβέρνηση πρώην συμμαχικές χώρες Γαλλία και Ιταλία, αλλά και όλες οι Ευρωπαϊκές...».

Ο δε καθηγητής Π. Ενεπικίδης αναφερόμενος στον όλο προμελετημένο και οργανωμένο σχεδιασμό και στην εν συνεχεία εκτέλεση της γενοκτονίας του Ποντιακού Ελληνισμού από τους νεοτούρκους και τους κεμαλικούς γράφει ότι: «... η φύση και η μέθοδος της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου... ενώ έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τη Γενοκτονία των Εβραίων, έχει δύο βασικές διαφορές: «Είναι μία γενοκτονία πολύ αλά τούρκα. Η γενοκτονία αλά τούρκα είναι βουβή, πονηρή, ανατολίτικη, δεν έχει θεωρητικά background, αλλά μάλλον πρακτικά, πλιατσικολογικά. Οι καλούμενες εκτοπίσεις, εξορίες των κατοίκων ολόκληρων χωριών, οι εξοντωτικές εκείνες οδοιπορίες μέσα στο χιόνι των γυναικόπαιδων και των γερόντων – οι άνδρες βρίσκονται ήδη στα τάγματα εργασίας ή στον στρατό – δεν οδηγούν φυσικά σε κανένα Auschwitz, με τους διαβολικά οργανωμένους μηχανισμούς της φυσικής εξόντωσης του ανθρώπου – όχι! Ήταν όμως ένα Auschwitz εν ροή, οι άνθρωποι πέθαιναν καθ' οδόν, δεν περπατούσαν για να φτάσουν κάπου, όχι, περπατούσαν για να πεθάνουν από τις κακουχίες, την παγωνιά, την πείνα, τον εξευτελισμό του ανθρώπινου. Αυτό ήταν το διαβολικό σύστημα, πονηρά οργανωμένο. Δεν υπήρχε στο τέρμα κανένα Auschwitz γιατί για τους περισσότερους δεν υπήρχε τέρμα. Το ταξίδι προς τον θάνατο ήταν ο θάνατος, όχι το τέρμα του ταξιδιού».

Αφιέρωμα Μνήμης

Η Συμβολή του Ορθόδοξου Πατριαρχικού Κλήρου στην Διάσωση του Ποντιακού Ελληνισμού

Στον αγώνα εναντίον του κακού και της αδικίας από τους Οθωμανούς κατά των Ποντίων Ελλήνων πρωτοστάτησε ο ιερός κλήρος του Πόντου με βαρύτατο φόρο αίματος και θυσίες. Τούτο συνέβη περισσότερο στις αρχές του 20ού αιώνα με την έναρξη του Α' παγκοσμίου πολέμου (1914) έως και την μικρασιατική καταστροφή το 1922 και την ανταλλαγή των πληθυσμών που επηκολούθησε με την συνθήκη της Λωζάνης (1923). Στην διάρκεια αυτών των ετών, από το 1914 μέχρι το 1923 συνέβη και η γενοκτονία του Ποντιακού Ελληνισμού, η οποία αριθμητικά φθάνει σχεδόν τις 355.000 αθώες ψυχές.

Η προσφορά της Ιεράς Μητρόπολης Τραπεζούντος

Ας περιορισθούμε όμως στην κατά Μητρόπολη προσφορά του ιερού κλήρου στην διάσωση του Ποντιακού Ελληνισμού. Στην ιερά Μητρόπολη Τραπεζούντος με τις ενέργειες και την καθοδήγηση του Κομοτηναίου συμπατριώτου μας Μητροπολίτου Χρυσάνθου Φιλιππίδη η «Φιλόπτωχος Αλελφότης», σωματείο με φιλανθρωπική δράση, πρωτοστάτησε στην περίθαλψη των προσφύγων και ανέπτυξε σπουδαιότατη κοινωνική πρόνοια με διανομή τροφίμων και ιματισμού κατά την περίοδο 1916-1918.

Για να διατηρηθούν ακμαίες οι εθνικές παραδόσεις και ο ελληνικός πολιτισμός στον Πόντο δημιουργήθηκε το έτος 1917 η «Εθνική Ένωση των Νέων», ενώ παράλληλα συστάθηκε και η «Επιτροπή Προσφύγων», η οποία και περιέθαλψε 3.000 πρόσφυγες, που είχαν μεταφερθεί εκεί από τα Κοτύωρα μετά τον βομβαρδισμό της πόλεως από τον ρωσικό στόλο (11-8-1917), τόσο με την λειτουργία συσσιτίων, όσο και με την αναγκαία νοσηλεία των ασθενών και τραυματιών.

Για την προστασία της Τραπεζούντος από τους Τσέτες του Κεμάλ Αττατούρκ, ύστερα από την φυγή των Ρώσων, δημιουργήθηκε σώμα 80 νέων Τραπεζούντιων, το οποίο και ανέλαβε την φρούρηση του φρουρίου στο Μίθριο Όρος. Έτσι διοργανώθηκε η άμυνα των περιοχών Σουρμένων, Ματσούκας, Σάντας και Μεσοχαλδίου, μέχρις ότου κατέφθασαν εκεί οι υπεύθυνες και επίσημες οθωμανικές αρχές. Το αποτέλεσμα ήταν να διασωθεί ο μισός σχεδόν ελληνικός πληθυσμός της επαρχίας Τραπεζούντος.

Ύστερα από τις έντονες και πιεστικές παραστάσεις διαμαρτυρίας του Μητροπολίτου Χρυσάνθου προς τον Βαλή της Τραπεζούντος ματαιώθηκε η εξορία 300 Ελλήνων και εξαιρέθηκαν από την υποχρεωτική στρατιωτική υπηρεσία τόσο οι καθηγητές και δάσκαλοι των σχολείων, όσο και το προσωπικό των Εκκλησιών, ενώ τα εργατικά τάγματα της Τραπεζούντος δεν ακολούθησαν τα τουρκικά στρατεύματα που υποχωρούσαν με την προέλαση των Ρώσων, με αποτέλεσμα να γλιτώσουν την τελευταία στιγμή από τους κινδύνους που τα περίμεναν.

Όλοι οι Έλληνες κάτοικοι της περιοχής Ριζαίου, που το 1916 είχαν συλληφθεί από τους Τούρκους για να εξορισθούν, χάρις στις ενέργειες του Μητροπολίτου Χρυσάνθου, απελευθερώθηκαν. Το ίδιο συνέβη και με τους κατοίκους της Αργυρουπόλεως, οι οποίοι παρ' ολίγον ελυτρώθηκαν από την εξορία τους στον Καύκασο. Όταν άρχισε η εξόντωση των Αρμενίων, η Μητρόπολη Τραπεζούντος συμπαραστάθηκε στο δράμα τους με όλες τις δυνάμεις, προφυλάσσοντας τα κορίτσια τους στο μητροπολιτικό μέγαρο. Σπουδαιότερος όμως υπήρξε ο ρόλος που διαδραμάτισε η Μητρόπολη και στο χρονικό διάστημα της ρωσικής κατοχής της Πόλεως Τραπεζούντος (Απρίλιος 1916-Φεβρουάριος 1918), όταν με την έγκριση των Τούρκων, που αποχωρούσαν, δημιουργήθηκε προσωρινή κυβέρνηση με πρόεδρο τον Μητροπολίτη Χρυσάνθο, η οποία κυβέρνησε με δικαιοδοσία και αμεροληψία, προστατεύοντας αδιακρίτως χριστιανούς και μουσουλμάνους. Κατά παρόμοιο τρόπο ο Μητροπολίτης Χρυσάνθος τον Σεπτέμβριο του 1919 διαπραγματεύθηκε με εξέχοντες Τούρκους την δημιουργία αυτονόμου κράτους στον Πόντο με ισοπολιτεία Ελλήνων και μουσουλμάνων. Η προσπάθεια αυτή απέτυχε λόγω της αντιδράσεως των τότε μεγάλων δυνάμεων.

Κορυφαίο όμως γεγονός στην όλη δραστηριότητα της Μητροπόλεως υπήρξε η εκπροσώπηση του Ποντιακού Ελληνισμού στο Συνέδριο της Ειρήνης (Παρίσι 1919) από τον Μητροπολίτη Χρυσάνθο για την δημιουργία Ανεξάρτητης Δημοκρατίας του Πόντου με διαρκείς παραστάσεις και συνεννοήσεις με τον πρωθυπουργό της Ελλάδος Ελευθέριο Βενιζέλο. Στην ιερά μητρόπολη Ροδοπόλεως και μόνο το γεγονός της αυστηρής απομονώσεως του Μητροπολίτου Κυρίλλου και της φυλακίσεως αυτού επί ένα έτος, αρκεί, για να φανεί το μέγεθος των διώξεων του ελληνισμού του Πόντου και ιδιαιτέρως το μίσος των Τούρκων εναντίον του Πατριαρχικού κλήρου.

Η προσφορά της Μητροπόλεως Χαλδίας

Στην επαρχία της Μητροπόλεως Χαλδίας, με επίκεντρο την Κερασούντα, της οποίας ο φόρος αίματος στην περίοδο 1916-1923 δεν ήταν λίγος, αφού εδώ κυρίως έδρασε ο περιβόητος ληστής Τοπάλ Οσμάν με το πλήθος των κακουργημάτων του, ο Μητροπολίτης Λαυρέντιος αμέσως μόλις πληροφορήθηκε ότι είχε αποφασισθεί από τους Τούρκους η εξορία όλων των Ελλήνων που κατοικούσαν στα παράλια του Πόντου και σε βάθος 50 χιλιομέτρων προς το εσωτερικό, έσπευσε να συναντηθεί με τον επίτροπο του Καϊμακάμη Κερασούντος Νιχάτ – Βέη και παρεκάλεσε να αποφευχθεί η εξορία, η οποία μέσα στον χειμώνα ισοδυναμούσε με τέλεια εξόντωση.

Ταυτόχρονα ο Μητροπολίτης Λαυρέντιος με τηλεγραφήματά του προς τον Μ. Βεζύρη (πρωθυπουργό), τους υπουργούς Στρατιωτικών και Εσωτερικών, την Βουλή και τον αρχηγό του Γ' Στρατιωτικού Σώματος παρεκάλεσε να ανακληθεί η διαταγή της εξορίας. Δυστυχώς, όλες του οι προσπάθειες απέτυχαν και έτσι οι Έλληνες κάτοικοι των παραλίων εξορίστηκαν προς τα ενδότερα. Τον βαρύτερο φόρο αίματος πλήρωσε η περιφέρεια Τριπόλεως, αφού από τις 13.000 κατοίκους της μόλις 1.500-2.000 διασώθηκαν. Μάταια ο Μητροπολίτης Λαυρέντιος απευθύνθηκε στον εκπρόσωπο της Γερμανικής Πρεσβείας για την διάσωση των Ποντίων, από τους οποίους το 1916 εξορίστηκαν 35.000.

Η προσφορά της Μητροπόλεως Κολωνίας

Στην ιερά Μητρόπολη Κολωνίας, κατά την πρώτη περίοδο των διωγμών (1916-1918), έτυχε να είναι ποιμενάρχης ο γηραιός Σωφρόνιος, ο οποίος βλέποντας τους θανάτους, τις εξορίες, τους βασανισμούς, την ασιτία και την αφόρητη δυστυχία των Ποντίων, υπέκυψε τελικώς και παρέδωσε το πνεύμα του, τον Φεβρουάριο του 1917.

Ύστερα από προσωρινή διοίκηση της Μητροπόλεως από τον Ιερέα Ιωακείμ Γιαμουρίδη, νέος Μητροπολίτης Κολωνίας εξελέγη το 1919 ο Γερβάσιος Σουμελίδης.

Η πρώτη φροντίδα του Μητροπολίτου Γερβασίου ήταν να αποκαταστήσει, συντηρήσει και περιθάλψει το μέγα κύμα των προσφύγων. Συγκέντρωσε λοιπόν σωρεία δεμάτων ρουχισμού, τροφίμων, φαρμάκων και ζωοτροφών, που μοίρασε με αξιοθαύμαστο τρόπο στο χειμαζόμενο ποίμνιό του.

Παράλληλα, με τα χρήματα που συγκέντρωσε, αποκατέστησε τα ερειπωμένα σπίτια της περιοχής του, που είχαν λεηλατηθεί και πυρποληθεί από τους Τούρκους και εγκατέστησε τους εξορίστους. Για την καλλιέργεια μάλιστα των χωραφιών χορήγησε σε κάθε τέσσερις οικογένειες από ένα ζώο, ενισχύοντας ταυτόχρονα αυτές και με χρηματικά ποσά.

Ιδιαίτερη ήταν και η μέριμνά του για τα ορφανά, ιδρύοντας ορφανοτροφείο για την περίθαλψη τους. Το φιλανθρωπικό του έργο ανεκόπη βιαίως το 1922 με την επερχόμενη καταστροφή. Όταν μάλιστα διαπίστωσε ότι υπήρχαν ακόμη Πόντιοι εξόριστοι στα βάθη της Μικράς Ασίας το 1923, μόλις υπεγράφη η συνθήκη της Λωζάνης, έσπευσε σε βοήθεια των εγκαταλελειμμένων εκείνων δυστύχων υπάρξεων και με συντονισμένες ενέργειες και διαβήματα στις Τουρκικές αρχές τους μετέφερε στα παράλια του Ευξείνου Πόντου, ώστε από εκεί ασφαλείς να μεταφερθούν στην Ελλάδα.

Η προσφορά της Ιεράς Μητρόπολης Νεοκαισαρείας

Στην Ιερά Μητρόπολη Νεοκαισαρείας από το 1911 Μητροπολίτης είχε εκλεγεί ο Πολύκαρπος Ψωμιάδης, ο οποίος από τις πρώτης στιγμής ενδιαφέρθηκε για την προστασία του ποιμνίου του από τις κάθε είδους Τουρκικές καταπιέσεις.

Η αντιμετώπιση των Τουρκικών αυθαιρεσιών ήταν στο στόχαστρό του και γι' αυτό ήταν έντονα και σκληρά τα υπομνήματα που απέστειλε στο Οικουμενικό Πατριαρχείο καταγγέλλοντας κάθε τουρκική παράβαση, με αποτέλεσμα να διωχθεί, φτάνοντας στο πιο ακραίο σημείο, να καταδικασθεί ερήμην σε θάνατο από τα περιβόητα τουρκικά δικαστήρια της Ανεξαρτησίας στην Αμάσεια, τον Σεπτέμβριο του 1921.

Όσο μετριοπαθής και αν ήταν ως χαρακτήρας, δεν μπορούσε παρά να είναι επικριτικός προς τους Τούρκους για τα ανομολόγητα έργα τους. Εντούτοις, ερχόμενος ο Μητροπολίτης Πολύκαρπος σ' επικοινωνία με τις Τουρκικές αρχές, κατόρθωνε να τους εμπνεύσει τον σεβασμό προς το πρόσωπό του, επειδή ακριβώς η όλη του πολιτεία διεπνέετο από ένα γενικό πνεύμα σωφροσύνης αλλά και γενναίας δράσεως. Έτσι, δεν είναι ολίγες οι περιπτώσεις που κατόρθωνε να επανορθώσει κατάφωρες αδικίες από τους Τούρκους σε βάρος του Ελληνικού πληθυσμού.

Η προσφορά της Ιεράς Μητρόπολης Αμασείας

Όσον αφορά, τέλος, την Ιερά Μητρόπολη Αμασείας, πρέπει να τονίσουμε ότι πρόκειται για την πλέον πολύπαθη και μαρτυρική Μητρόπολη του Πόντου, αν λάβουμε υπόψιν μας ότι στην περίοδο των διωγμών των Ποντίων (1914-1922) από τους Τούρκους, προσέφερε τον βαρύτερο φόρο αίματος και θυμάτων. Και τούτο, διότι, ενώ σε πληθυσμό 697.000 Ελλήνων όλου του Πόντου είχαν εξοντωθεί 288.598 άτομα, στην Περιφέρεια της Αμασείας επί συνολικού πληθυσμού 227.273 Ελλήνων εξοντώθηκαν 177.070 άτομα.

Το τρομερό αυτό ποσοστό της εξοντώσεως τόσο μεγάλου πληθυσμού οφείλετο κυρίως στην ανάπτυξη ανταρτικού κινήματος στην Περιφέρεια αυτή, γεγονός που επέβαλλε μεγαλύτερες υποχρεώσεις στον Ποιμενάρχη της Μητροπόλεως αυτής. Και αυτός δεν ήταν άλλος από τον ήρωα του μακεδονικού αγώνος (1903-1908), ως Μητροπολίτου τότε Καστορίας, Γερμανό Καραβαγγέλη.

Ο Μητροπολίτης Γερμανός από την πρώτη στιγμή της εκλογής του (1908) οργάνωσε τις ομάδες των Ποντίων που δεν μπορούσαν ν' ανεχθούν τις καταπιέσεις των Τούρκων. Έτσι ιδρύθηκαν οι πρώτες ανταρτικές ομάδες που έφθαναν σε αριθμό περίπου 5.000 ανδρών. Αποτέλεσμα των ενεργειών αυτών του Γερμανού ήταν να συλληφθεί από τους Τούρκους, να οδηγηθεί στην Κωνσταντινούπολη (1917), να φυλακισθεί και να απελευθερωθεί αργότερα με ενέργειες του Οικουμενικού Πατριαρχείου μας.

Εντοτότατη ήταν η διαμαρτυρία του Μητροπολίτου Γερμανού στις 6 Ιουνίου του 1916 προς τον μπουεσαρίφη της Αμισού για τις αποτρόπαιες ενέργειες των Τούρκων. Τότε έγραφε τα εξής: «Είναι αδύνατο να απαριθμήσουμε όλα τα εγκλήματα που διεπράχθηκαν από τα όργανα της δημόσιας ασφάλειας κάτω από τα μάτια της εξοχότητός σας. Μπροστά στα λυπηρά αυτά περιστατικά των τελευταίων πέντε μηνών βγαίνει από μέσα μου στο όνομα των βασανισθέντων μία κραυγή πόνου και σας επιβαρύνω εγώ, εξοχώτατε, με την ευθύνη των όσων συνέβησαν».

Ενδιαφέρον επίσης είναι και το μνημόνιο που έστειλε στις 26 Φεβρουαρίου 1917 προς τον υπουργό Εξωτερικών της Αυστροουγγαρίας, στη Βιέννη, κόμη Φον Χούντενιτς, σχετικά με τα δεινοπαθήματα του ποιμνίου του, γράφοντας τα εξής: «Η κοινότητά μας διελύθη παντελώς. Τα σχολεία μας τα πήραν, το χρηματιστήριο του καπνού άδειασε, τα μαγαζιά κλείσανε, οι πρόκριτοι φύγανε, τα προάστια άδειασαν την νύχτα, οι περιουσίες λεηλατήθηκαν, τα εύφορα χωριά κάηκαν. Τους φτωχούς χωρικούς τους στείλανε στο εσωτερικό ή σκορπίστηκαν στους τέσσερις ανέμους. Πάνω από την Χώρα βασιλεύει ο τρόμος, η κατάσταση είναι απελπιστική. Ποιος μπορεί να πει σ' εμάς ποια φοβερά γεγονότα έχουμε ν' αντιμετωπίσουμε. Ποιος ξέρει τι θα συμβεί αύριο και σ' εμάς;»

Είναι δε χαρακτηριστικό το απόσπασμα από τα γραφόμενα του Δημήτριου Αποστολίδη: «Τυχάνει (ο Γερμανός) ένας από τους διαπρεπέστερους και πλέον μορφωμένους ιεράρχες του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Ο ενθουσιασμός, το θάρρος και η παρρησία του λόγου, η παραδειγματική φιλοκέρδεια, η εθνική δράση του ιεράρχου, τον καθιστούν εθνάρχη του Ποντιακού Ελληνισμού».

Για όλους αυτούς, λοιπόν, τους λόγους και για την μεγάλη του προσφορά στην Εκκλησία και στο Έθνος, η Κεμαλική κυβέρνηση κατεδίκασε τον Γερμανό ερήμην σε θάνατο με τα περίφημα δικαστήρια της Ανεξαρτησίας στην Αμάσεια (21-9-1921) μαζί με άλλους μητροπολίτες του Πόντου.

Αγαπητοί αναγνώστες, αυτή είναι σε γενικές γραμμές η προσφορά του οικουμενικού μας πατριαρχείου και των αρχιερέων αυτού στον αγώνα της διασώσεως του Ποντιακού Ελληνισμού.

Θα τελειώσω την γραφή με δύο αράδες από την έκθεση που απέστειλε στο Πατριαρχείο ο Μητροπολίτης Γερμανός, κατά την 15-3-1917, αναφορικά με το μαρτύριο και την θυσία των Ποντίων. Έγραφε τότε τα εξής: «Ούτε ένας ευρέθη λιπόψυχος, αρνησίθρησκος ή αρνησίπατρις παρ' όλες τις υποσχέσεις των Τούρκων προς τα λιποψυχούντα γυναικόπαιδα ενώπιον του βεβαίου θανάτου. Άπαντες απέθαναν ως Έλληνες χριστιανοί φέροντες επί κεφαλής τον στέφανον του μαρτυρίου, άξιοι να διεκδικήσουν τίτλους αμάραντους επί της ευγνωμοσύνης του έθνους και να συγκαταριθμηθούν στα νέφη των εκατομμυρίων μαρτύρων».

Η ελληνική παιδεία στον Πόντο κατά την περίοδο 1821-1922

Η ελληνική εκπαίδευση στον Πόντο κατά την εκατονταετία 1821-1922, λόγω των πολλών και σημαντικών γεγονότων σε πολιτικό και πολεμικό επίπεδο, πέρασε από διάφορες φάσεις. Στην αρχή της παραπάνω περιόδου η εκπαίδευση εμφανίζεται με λίγα σχολεία στα αστικά κυρίως κέντρα, καθώς και στα μοναστήρια του Πόντου. Στα λιγοστά και όχι σταθερώς πάντοτε λειτουργούντα σχολεία των χωριών, οι παρεχόμενες γνώσεις ήταν η ανάγνωση, η γραφή και η αριθμητική (λογαρία). Η δε σπουδή των παραπάνω μαθημάτων γινόταν με ποικιλότατα συστήματα, που η παιδαγωγική αξία τους εξαρτιόταν από την ικανότητα και τη μόρφωση των εκάστοτε διδασκάλων. Οι διδάσκαλοι, ιερείς και καλόγηροι συνήθως edίδασκαν μέσα στις εκκλησίες και στα σπίτια τους. Για βιβλία μεταχειρίζονταν τα «πινα-

κίδια» ή τους πίνακες ή φυλλάδες από μικρό χαρτί, διπλωμένο πολλές φορές και τυλιγμένο με πετσί.

Μέσα σ' αυτό γράφονταν τα στοιχεία του αλφαβήτου, οι συλλαβές και οι λέξεις. Έπειτα διδάσκονταν η «Οκτώηχος», το «Κυριακάδιο», το «Ψαλτήρι», ο «Απόστολος» και το «Μηνιαίον». Αργότερα, μετά την εκμάθηση της αναγνώσεως άρχιζε η γραφή και ύστερα η λογαριθμητική (ο λογαριασμός). Ο δε διδάσκαλος δίδασκε στους μαθητές, ενώ πολλές φορές ησχολείτο συγχρόνως και με κάποιο άλλο βιοποριστικό έργο και εργασία.

Στη συνέχεια η εκπαίδευση αναπτύχθηκε και οργανώθηκε καλύτερα. Η σημαντική πρόοδος στην εκπαίδευση συνίστατο, τόσο στην ίδρυση νέων σχολείων, όσο και στην αύξηση των μαθημάτων και των σχολικών τάξεων, αλλά και στην ποιότητα των παρεχόμενων γνώσεων. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι στην περιοχή του Πόντου, λίγο μετά την έκδοση του αυτοκρατορικού διατάγματος Χάττι Χουμαγιούν το έτος 1856, υπήρχαν περισσότερα από εκατό σχολεία στοιχειώδους εκπαιδεύσεως και δεκαπέντε περίπου «Ελληνικά» σχολεία (σχολαρχεία).

Από το έτος 1880 και εξής η εκπαίδευση στον Πόντο παρουσιάζει αλματώδη ανάπτυξη. Σχολεία ανεγείρονταν παντού, σε πόλεις και χωριά. Δημιουργούνται βαθμίδες εκπαιδεύσεως και τα εκπαιδευτήρια λειτουργούσαν πια επί τη βάση εσωτερικών κανονισμών. Γύρω στο 1890, στον Πόντο υπήρχαν πεντακόσια περίπου σχολεία των δύο βαθμίδων (στοιχειώδους και μέσης), στα οποία φοιτούσαν περίπου 20.500 μαθητές και edίδασκαν 543 διδάσκαλοι και καθηγητές.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνας η πρόοδος της ελληνικής παιδείας στον Πόντο φθάνει στο απόγειό της. Από κανένα χωριό, έστω και δέκα οικογενειών, δεν έλειπε το ελληνικό σχολείο. Έτσι, στα μέσα της πρώτης εικοσαετίας του 20^{ου} αιώνας έχουμε την εξής πληθυσμιακή σχολική εικόνα του Ελληνισμού στον Πόντο:

Πληθυσμός 650.000 κάτοικοι περίπου, που κατοικούσαν σε 11 πόλεις, 41 κωμοπόλεις και σε 1.013 χωριά. Σχολεία: Δύο ονομαστά γυμνάσια, της Τραπεζούντας και της Αμισού, επτά ημιγυμνάσια, της Αργυρουπόλεως, της Κερασούντος, των Σουρμένων, των Κοτυώρων, της Σινώπης, της Πάφρας και του Ακ Δαγ Ματέν, 1.047 σχολαρχεία, αστικές σχολές και δημοτικά σχολεία. Σε όλα τα παραπάνω εκπαιδευτήρια φοιτούσαν περίπου 70.000 μαθητές και μαθήτριες. Εδίδασκαν δε 1.230 περίπου διδάσκαλοι και καθηγητές.

Η ίδρυση των σχολείων στον Πόντο ήταν έργο της οργανωμένης κοινότητας και της εκκλησίας. Βασική προϋπόθεση για την ίδρυση και λειτουργία σχολείου ήταν η εξασφάλιση εσόδων και η εξεύρεση δασκάλων. Η εκπαίδευση λοιπόν στον Πόντο ήταν κοινοτική. Όλα τα έσοδα από την ανέγερση των διδακτηρίων μέχρι και την πληρωμή των διδασκάλων, εκαλύπτοντο από τις συνεισφορές όλων των κατοίκων της κοινότητας. Αρωγός στην οικονομική ενίσχυση της παιδείας ήταν πάντοτε η Εκκλησία. Δεν ήταν όμως λίγες και οι περιπτώσεις, που τα έξοδα ανεγέρσεως διδακτηρίων και λειτουργίας των σχολείων ανελάμβαναν εξ ολοκλήρου ή εν μέρει φιλόμουσοι και φιλοπάτριδες ομογενείς της διασποράς.

Σημειώνουμε εδώ με έμφαση ότι η ελληνική εκπαίδευση στον Πόντο ουδεμίας ενισχύσεως ετύγχανε από την τουρκική κυβέρνηση, η οποία εισέπραττε εντούτοις ειδικό φόρο για την παιδεία από τους Έλληνες ραγιάδες.

Η διάρθρωση της ελληνικής εκπαιδεύσεως στον Πόντο ακολουθούσε με κάποια καθυστέρηση την αντίστοιχη διάρθρωση του ελεύθερου ελληνικού κράτους και δεν διέφερε από άλλες περιοχές του αλύτρωτου ελληνισμού. Τα βασικά είδη σχολείων ήταν: 1) νηπιαγωγεία, 2) γραμματοδιδασκαλεία, 3) Αλληλοδιδασκτικά, 4) Δημοτικά, 5) Αστικά, 6) «Ελληνικά Σχολεία», ή Σχολαρχεία, 7) Ημιγυμνάσια, 8) Γυμνάσια και 9) Τα δύο φροντιστήρια της Τραπεζούντος και της Αργυρουπόλεως. Η φοίτηση των παιδιών δεν ήταν βέβαια υποχρεωτική, όλοι όμως οι γονείς εφίλοτιμούντο και έστελναν τα παιδιά τους στα σχολεία. Η φοίτηση αγοριών και κοριτσιών ήταν μεικτή στα χωριά, όπου υπήρχαν δυνατότητες συντηρήσεως ενός μόνου σχολείου. Στα μεγαλύτερα όμως χωριά, στις κωμοπόλεις και στις πόλεις, τα σχολεία διακρίνονταν σε αρρεναγωγεία και παρθεναγωγεία ή σε σχολεία αρρένων και σχολεία θηλέων. Το 1912 υπήρχαν στον Πόντο περίπου 971 αρρεναγωγεία, στα οποία εφοιτούσαν 43.500 μαθητές και 100 περίπου παρθεναγωγεία με 6.000 μαθήτριες.

Την εποπτεία των σχολείων ασκούσε τότε κυρίως η Σχολική Επιτροπή, η οποία οριζόταν από τα μέλη της ελληνικής κοινότητας ή ήταν αιρετή. Την σχολική επιτροπή αποτελούσαν άνθρωποι που έδειχναν ζωηρό ενδιαφέρον για τα θέματα της παιδείας. Την υψηλή εποπτεία, ίσως και τον τελευταίο λόγο για τα σχολικά πράγματα, είχε η Εκκλησία με τους εκπροσώπους της. Η σχολική επιτροπή μεριμνούσε για τις ανάγκες του σχολείου. Εισέπραττε από τους κατοίκους τις εισφορές και τις προσφορές για το σχολείο. Προσλάμβανε τους δασκάλους με συμφωνητικό συμβόλαιο. Παρακολουθούσε την εν γένει λειτουργία των σχολείων και λογοδοτούσε ενώπιον της συνελεύσεως των κατοίκων. Μία ή δύο φορές το έτος, απαραίτητα όμως στο τέλος κάθε σχολικής χρονιάς, διεξάγονταν οι εξετάσεις των μαθητών μπροστά στο κοινό, στους κατοίκους δηλαδή κάθε ελληνικής κοινότητας. Στις εξετάσεις αυτές κρίνονταν οι επιδόσεις των μαθητών για την προαγωγή τους, αλλά και η τύχη των διδασκάλων. Επιτροπές από δασκάλους και καθηγητές των κεντρικών σχολείων περιόδευσαν στα σχολεία των επαρχιών ή παρίσταντο στις ετήσιες εξετάσεις τους και συνέτασσαν ειδικές εκθέσεις για τη λειτουργία τους.

ΤΟ ΠΟΡΦΥΡΟΥΝ ΑΙΜΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Ο ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ – Ο «ΑΓΙΟΣ» ΤΩΝ ΠΟΝΤΙΩΝ ΔΙΑΤΡΑΓΩΔΕΙ ΤΟΝ ΓΟΛΟΓΟΘΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Ο εκ Κομοτηνής καταγόμενος αοίδιμος Μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρυσάνθος (Φιλίππιδης) έζησε εκ του σύνεγγυς τα «πάθη και τα μαρτύρια» των Ελλήνων του Πόντου από τους Τούρκους καθ' όλο το τετραετές διάστημα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918) και είδε «ιδίοις όμμασι» να αποδεκατίζεται το πολυφίλητο και πολυπαθές μαρτυρικό ποίμνιό του, γενόμενο «ολοκαύτωμα» στο βωμό της ακραίας και απάνθρωπης «εθνικιστικής διαπάλης», η οποία επέβαλε την «εθνοκάθαρση», τον αφανισμό από προσώπου γης και τον βίαιο εκριζωμό και εκπατρισμό των Ελλήνων του Πόντου από τις αιώνιες πατρογονικές τους εστίες.

Άξιο μνείας είναι το γεγονός ότι ο Μητροπολίτης Χρυσάνθος καθ' όλη τη διάρκεια της καταλήψεως της Τραπεζούντος και της πέριξ αυτής περιοχής υπό των ρωσικών στρατευμάτων, ουδέποτε έκαμε διακρίσεις σε βάρος των μουσουλμάνων της επαρχίας του αλλά αδιαλείπτως και με φιλόανθρωπα αισθήματα φρόντιζε και περιέθαλπε αυτούς με τρόφιμα, φάρμακα και ενδύματα, ενώ με κάθε τρόπο τους εξασφάλιζε και τα αναγκαία καταλύματα προστασίας για την επιβίωσή τους.

Όλα τα παραπάνω όμως τάχιστα ελησμονήθηκαν από τους ηγήτορες του τουρκικού στρατού μετά την αποχώρηση των ρωσικών στρατευμάτων, όταν ετέθη και πάλι απροκάλυπτα σε εφαρμογή το πλήρες σχέδιο των απηνών διωγμών των Χριστιανών Ελλήνων του Πόντου, οι οποίοι «ως πρόβατα επί σφαγήν» οδηγούνταν μαρτυρικώς θυσιαζόμενοι στο βωμό της «εθνοκαθάρσεως».

Ο μεγάλος Ιεράρχης του Οικουμενικού Πατριαρχείου καθ' όλη την διάρκεια των «χριστομίμητων παθών» του ποιμνίου του σκέπαζε, όσο ήταν δυνατόν, κάτω από το «αρχιερατικό ράσο» του όλο τον Πόντο, κάθε μαρτυρική ανθρώπινη ψυχή, προκειμένου να διασώσει και περισώσει ό,τι ήταν δυνατό. Δικαίως και προσφυώς οι ανά την Οικουμένη διασωθέντες Πόντιοι απεκάλεσαν τον Τραπεζούντος Χρυσάνθο ως τον «Άγιο των Ποντίων», ο οποίος μέχρι και σήμερα παραμένει το αιώνιο σύμβολο του αγώνος για δικαίωση του μαρτυρικώς σφαγιασθέντος ποντιακού ελληνισμού. Οι 353.000 και πλέον αθώες ψυχές που περιίπτανται «ως εν νεφέλη» στον ιστορικό πόντο αναμένουν δικαίωση και «εν ειρήνη» ανάπαυση... Οι ψυχές πάντα αναμένουν...

Η ανείπωτη και άφατη τραγωδία του ποντιακού ελληνισμού καταγράφεται από τον Μητροπολίτη Τραπεζούντος Χρυσάνθο στο περιοδικό «Κομνηνοί», στο οποίο την 12^η Οκτωβρίου του 1918 δημοσίευσε την προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη και την περί Αυτόν Αγία και Ιερά Σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου, «Έκθεσή» του, υπό τον τίτλο: «Έκθεσις του Μητροπολίτου Τραπεζούντος Χρυσάνθου προς το Οικουμενικόν Πατριαρχείον. Περί υπερβασιών και άλλων καταστροφών της επαρχίας Τραπεζούντος υπό των Τούρκων καθ' όλον το τετραετές διάστημα του Παγκοσμίου Πολέμου».

Στο συγκεκριμένο συγκλονιστικό και λίαν αποκαλυπτικό και αψεудές κείμενο ο Τραπεζούντος Χρυσάνθος αφού διατραγωδεί τα όσα φρικώδη υπέστησαν οι Έλληνες του Πόντου κατά το χρονικό διάστημα (1914-1918), κάνει ιδιαίτερη αναφορά στην συμπεριφορά των ενόπλων Τούρκων σε βάρος του ελληνικού στοιχείου στον Πόντο και στις προσπάθειές του να πείσει τον Τούρκο στρατηγό Βεχίπ Πασά να καταστείλει το «τουρκικό κίνημα» και να προστατεύσει τους κατοίκους της επαρχίας του άνευ θρησκευτικών ή εθνοφυλετικών διακρίσεων. Στο πλαίσιο αυτό δημοσιεύεται και η σχετική αλληλογραφία ανάμεσα στους δύο άνδρες.

Ο Τραπεζούντος Χρυσάνθος γράφει μεταξύ άλλων και τα εξής: «...Το σχέδιο τούτο της οργανωμένης καταστροφής δια της οποίας επεδιώκετο αφ' ενός μεν η συμφώνως προς τις νεοτουρκικές αρχές εξάλειψη του ελληνικού στοιχείου και αφ' ετέρου η δια της μεταναστεύσεως αυτού εξασφάλιση των εγκαταλελειμμένων οικημάτων και επίπλων για τους επερχόμενους Τούρκους πρόσφυγες, αντελήφθηκα εγκαίρως. Δια τούτου μόλις ενεφανίσθησαν τα πρώτα κρούσματα της εξεγέρσεως των εντοπίων Τούρκων κατά των Ελλήνων, έσπευσα ένα μήνα προ της ανακαταλήψεως της Τραπεζούντος να στείλω ιδιαίτερο απεσταλμένο στο εν Σου-Σεχέρ τουρκικό στραταρχείο προς τον στρατάρχη Βεχίπ Πασά, προκειμένου ν' αναγγείλει σ' αυτόν όσα οι Τούρκοι άρχισαν να διαπράττουν σε βάρος των Ελλήνων και να παρακαλέσω αυτόν εν ονόματι της στρατιωτικής του τιμής να δηλώσει εάν η τουρκική κυβέρνηση είναι η διενεργούσα αυτά, προκειμένου αναλόγως να διαφωτίσω τον λαό περί του πρακτέου. Όπως μου είπε ο απεσταλμένος, το τελευταίο τούτο σημείο αντιπαρήλθε εν σιωπή ο Βεχίπ Πασάς. Συγχρόνως εξήτησα και ένα αξιωματικό κύρους και επιβολής για να καταστείλει το τουρκικό κίνημα εν ονόματι του Βεχίπ Πασά.

Εν τω μεταξύ φρονώντας τούτο, ότι συν Αθηνά έπρεπε να κινήσουμε και χείρα προς εμπύχωση των ομογενών και προς υπεράσπιση των χωρίων τους από κάθε επίθεση, εξόπλισε η Μητρόπολη όλους τους δυναμένους να φέρουν όπλα Έλληνες. Και έτσι χάρη στον εξοπλισμό και την αντιταχθείσα επί πολλές ημέρες άμυνα εσώθη η τσίτα των Σουρμένων, η περιφέρεια Καπήκιοϊ, Λιβεράς Χαμψήκιοϊ και η ηρωική Σάντα, η οποία επί βδομάδες αμυνόταν κατά χιλιάδων τσετέδων νικηφόρως αποκρούουσα τις επανειλημμένες εφόδους αυτών. Τα του εξοπλισμού ανήγγειλα και στον Βεχίπ Πασά. Αυτός απέστειλε μαζί με τον απεσταλμένο μου και τον ζητηθέντα αξιωματικό...».

Ο στρατηγός Βεχίπ Πασάς απέστειλε και προσωπική του επιστολή την οποία συνέταξε στην ελληνική γλώσσα και την υπέγραψε δι' ιδιοχείρου υπογραφής και πάλι στην ελληνική. Στην επιστολή αυτή εγκαρδίως ευχαριστούσε τον Τραπεζούντος Χρυσάνθο για την προστασία που προσέφερε στο οθωμανικό στοιχείο της επαρχίας του καθ' όλη τη διάρκεια της ρωσικής κατοχής. Δήλωνε επίσης την απέχθειά του για το ότι «πέριξ της Τραπεζούντος ληστρικές τουρκικές συμμορίες ενοχλούν και κατά περίσταση κακοποιούν ήσυχους κατοίκους των ελληνικών χωρίων».

Ο στρατηγός Βεχίπ Πασάς σε άλλο σημείο της επιστολής του γράφει προς τον φωτισμένο και ανδροπρεπή Ιεράρχη: «Σας παρακαλώ, Σεβασμιώτατε, και είμαι περί τούτου ακραδάντως πεπεισμένος, την ίδια εγνωσμένη σ' εμάς σύνεση και λελογισμένη πολιτεία να επιδείξετε και κατά την περίσταση ταύτη, κατά την οποία ενώ αποχωρούν τα εχθρικά στρατεύματα προσεχώς προ της εισόδου των δικών μας, ενδέχεται να δημιουργηθεί έκρυθμη κατάσταση εμβάλλουσα σε κίνδυνο την ζωή των κατοίκων. Το έργο Σας, το οποίο ομολογώ ότι θαυμάζω τελειούται όντως με την αποσόβηση παντός κινδύνου κατά το μεσοδιάστημα τού-

το. Η επιτυχία θ' αποτελέσει την κορωνίδα του έργου Σας. Για τα επικείμενα γεγονότα είναι ήδη ενήμερος ο ιεροδίκης (Μουφτής) Τραπεζούντος με τον οποίο Σας παρακαλώ να συνεννοηθείτε».

Ο Μητροπολίτης Χρύσανθος απέστειλε απαντητική επιστολή στον στρατηγό Βεχίπ Πασά με την οποία αφού τον ευχαριστούσε για τους φιλόφρονες λόγους του, του έγραψε απερίφραστα τα κάτωθι: «Ευχαριστώ τον Θεό, διότι με αξιώνει να Σας αποδώσω σώρα την κατά την εντεύθεν αποχώρηση των αυτοκρατορικών Τουρκικών στρατευμάτων εμπιστευθείσα σ' εμένα παρακαταθήκη. Εν μέσω λαίλαπος και τρικυμίας μεγάλης και δια πολλών μόχθων και θυσιών αφού διαφυλάχθηκε ακέραια θα σας αποδοθεί κατά το πλείστον η παρακαταθήκη του αδελφού οθωμανικού στοιχείου. Έπραξα ό,τι εξαρτιόταν από εμένα, επάλεψα προς κύματα ίσα και διεσώθην.

Του ελληνικού όμως στοιχείου δυστυχώς μόνον συντρίμματα θα Σας παραδώσω. Επάλεψα για την διάσωση και αυτού, αλλά η σωτηρία αυτού εξαρτιόταν από αλλού. Όσα δε συντρίμματα του ναυαγίου τυχόν διασωθούν, θα οφείλονται αποκλειστικώς στην σαφή διάνοια και μεγάλη καρδιά της Υμετέρας πολυτίμου εξοχότητος, η οποία ευσπλαχνιζόμενη θα σπεύσει, ελπίζω, να θέσει τέρμα στο έργο της καταστροφής... και αμέριστη θα έχει την ευγνωμοσύνη και εμού και του ελληνικού λαού...».

Ο Μητροπολίτης Χρύσανθος στο τελευταίο τμήμα της μακροσκελούς και εμπεριστατωμένης Εκθέσεώς του επιχειρεί με εύστοχη, σαφή και σε βάθος ανάλυση να ερμηνεύσει επί των πραγματικών δεδομένων την «εθνοκάθαρση» και «γενοκτονία» του Ποντιακού Ελληνισμού.

Στο πλαίσιο τούτο γράφει: «Δια της επιστολής μου ταύτης ηθέλησα να υποδηλώσω ότι, εάν ήθελε ο Βεχίπ Πασάς και η τουρκική κυβέρνηση το έργο της καταστροφής θα έπαυε αμέσως. Ο ελθών αξιωματικός διέταξε τον αρχηγό των ήδη προσεγγιζόντων τσετεδών στην Τραπεζούντα Καχριμάν Βέη, αξιωματικό του τουρκικού στρατού, να σπεύσει στα χωρία και να αποκαταστήσει την τάξη, πράγμα το οποίο έπραξε. Το ίδιο έπραξε και ο μετ' ολίγον καταφθάσας τουρκικός στρατός. Εν τω μεταξύ όμως μέγα μέρος του έργου της ερημώσεως είχε συντελεσθεί, ο λαός πανικόβλητος μετανάστευσε στη Ρωσία και η τουρκική κυβέρνηση αφού ήλθε, επευλόγησε το τετελεσμένο γεγονός. Εκ των 49.520 ψυχών της επαρχίας μου επείσθησαν δια των προτροπών και συμβούλων μου να μείνουν και υπελείφθησαν 20.300.

Ενώ δε τα αίτια της μεταναστεύσεως είναι γνωστά στην τουρκική κυβέρνηση, αυτή επειδή εθεώρησε τους φυγόντας ως ακολουθήσαντες τον εχθρό, επιβάλλει σ' αυτούς τις εκ τούτου συνέπειες μη επιτρέπουσα την παλιννόστηση και ζητούσα να κατάσχει τις περιουσίες τους.

Μόνον ο Βεχίπ Πασάς αφού ήλθε κατά τον Μάρτιο στην Τραπεζούντα, κατά παράκλησή μου επέτρεψε την παλιννόστηση αφού δημοσίευσε την εσώκλειστη δήλωση. Η πράξη του αυτή όταν έγινε γνωστή υπό του Ταλάατ Πασά επέσυρε την μήνιν του και κατόπιν μικράς συγκρούσεως Βεχίπ Πασά και Ταλάατ Πασά, υπερίσχυσε πάλι η απαγόρευση του δεύτερου, το οποίο μεθερμηνεύεται ολοκλήρου του Κομιτάτου, της ψυχής του οποίου ενσάρκωση είναι ο Ταλάατ Πασάς.

Ούτε είναι γνωστό στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, ότι όσα καθ' όλο το διάστημα της κρίσεως εγένοντο κατά του ελληνικού έθνους, δεν ήταν αυθαίρετα μέτρα ορισμένων στρατιωτικών ή πολιτικών αρχόντων, αλλ' εφαρμογή ευρύτατου προγράμματος ψηφισθέντος υπό

του Κομιτάτου και εκτελεσθέντος υπό των οργάνων του, τα οποία είναι οι κατά τόπους αρχές.

Και αφού εγκαθιδρύθηκε εδώ μετά την ανάκτηση της Τραπεζούντος η τουρκική κυβέρνηση σε πολλές προέβη και προβαίνει και πάλι αυθαιρεσίες και πιέσεις, τις οποίες περιστέλλει εν τινι μέτρω η τιμιότητα και η σχετική αιδώς του νυν Νομάρχου Νετζήμ-Βέη. Έτσι, χωρίς να ζητηθούν οι εσχάτως λεηλατηθείσες περιουσίες ελληνικών χωρίων και περιφερειών, και να εξαναγκασθούν οι άρπαγες σε απόδοση των αρπαγέντων, είχε ιδρυθεί εδώ Επιτροπή των κλοπιμαίων μόνον χάριν των Τούρκων, κατά την οποία ο Χακήμ-Βέης επεδίκαζε σχεδόν όλες τις παρουσιαζόμενες υποθέσεις σε βάρος των Ελλήνων. Μόλις δε προ δύο μηνών μετά τις επανειλημμένες διαμαρτυρίες της Μητρόπολης απεσπάσθη το αυθαίρετο τούτο δικαίωμα από της υπό τον Χακήμ-Βέη Επιτροπής και εδόθη στο Ειρηνοδικείο.

Αλλά ακόμη και αυτών των δικαστών την διάνοια και συνείδηση έχει σκοτίσει ο νεοτουρκικός φανατισμός σε τέτοιο βαθμό, ώστε και οι πλείστοι αυτών στην πράξη αντιλαμβάνονται και εφαρμόζουν το δίκαιο και τον νόμο σύμφωνα με το νεοτουρκικό σύστημα. Και αν κάποιος υπάρχει ευσυνείδητος διοικητής ή δικαστής, δεν τολμά να πει την αλήθεια και να εφαρμόσει τον νόμο, ευλαβούμενος την κοινή γνώμη, η οποία δεν είναι τίποτε άλλο παρά η γνώμη του νεοτουρκικού κομιτάτου. Η δε κοινή γνώμη οποιοδήποτε δεν υποστηρίζει την αδικία και την πίεση υπέρ του Τούρκου και σε βάρος των χριστιανών, χαρακτηρίζει αυτόν ως μη προστατεύονται τον ισλαμισμό...

Αυτές, Παναγιώτατε Δέσποτα, εν κεφαλαίω είναι οι περιπέτειες και δοκιμασίες δια των οποίων διήλθε και ο εδώ ελληνικός λαός. Και όπως αλλού έτσι και εδώ τα ίδια αίτια, ήτοι ο νεοτουρκικός Νιτζεϊσμός, επενέργησαν υπό τις ίδιες συνθήκες και επέφεραν τα ίδια περίπου αποτελέσματα, δηλαδή την καταστροφή και την ερήμωση. Όσα δε συντρίμματα του έθνους περιεσώθησαν εκ του φοβερού ναυαγίου ελπίζουν και έχουν την πεποίθηση ότι η δια του παρόντος πολέμου εξαγνισθείσα ευρωπαϊκή συνείδηση συντρίβοντας τα είδωλά της αυθαιρεσία και της κτηνώδους βίας, θα στήσει στη θέση όλων αυτών τον στερεό θρόνο της μεγάλης Θεάς της Ελευθερίας, και καταρρίπτοντας το βδέλυγμα της ερημώσεως που ίσταται σε άγιο τόπο, θα αναστηλώσει και πάλι τις προς καιρό ποδοπατηθείσες ηθικές ιδέες του ελληνολατινικού πολιτισμού και θα δημιουργήσει και δια του επί τόσους αιώνες καταδυναστευόμενου έθνους μας, πολιτικούς όρους και τέτοιες συνθήκες, οι οποίες θα επιτρέψουν σ' αυτό να αναπτυχθεί ελευθέρως και να παράγει τα ωραία άνθη του νεοελληνικού πολιτισμού και συνεχίζοντας τις εκπολιτιστικές του παραδόσεις να δροσίσει με το άρωμα των ανθέων τούτων και ζωογονήσει όλη την Ανατολή...

Διατελώ μετ' άκρου σεβασμού
της Υμετέρας Θειοτάτης Παναγιότητος
Ο Τραπεζούντας Χρύσανθος
Εν Τραπεζούντι τη 12 Οκτωβρίου 1918».

Υ.Γ. Ο Μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρύσανθος (Φιλιππίδης) εγεννήθη στην Κομοτηνή το έτος 1881 και εκοιμήθη στην Αθήνα ως Πρώην Αρχιεπίσκοπος Αθηνών.

Ο Εθνάρχης Μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρύσανθος στη Διεθνή Διάσκεψη των Παρισίων για τη σωτηρία του αφανιζόμενου Ποντιακού Ελληνισμού

- Το ανεκπλήρωτο όνειρο για την ίδρυση Αυτονόμου Δημοκρατίας του Πόντου και η Εγκληματική σιωπή και υποκρισία των Μεγάλων Δυνάμεων
- Το κείμενο της ιστορικής Συνεντεύξεως του Μητροπολίτου Τραπεζούντας Χρυσάνθου μετά του Προέδρου των Η.Π.Α Ουίλσον (Wilson) στη Διάσκεψη των Παρισίων, την 16η Μαΐου 1919

Η έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου (1914-1919) εσήμανε την αρχή του τέλους για τον ελληνισμό της «καθ' ημάς Ανατολής», όταν το εθνικιστικό κίνημα των Νεοτούρκων (ή Νεοθωμανών) έθεσε συστηματικότερα σε εφαρμογή το γερμανικής εμπνεύσεως σχέδιο, το όντως μέγιστο ανοσιούργημά τους, για την γενοκτονική εθνοκάθαρση των μη μουσουλμανικών μειονοτήτων (Ελλήνων, Αρμενίων κ.ά.) της κατ' εκείνη την περίοδο ψυχορραγούσης οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Ο ελληνισμός του Πόντου εγκαταλελειμμένος στην τραγική μοίρα του και έχοντας μόνο προστάτη και υπέρμαχο των δικαίων του, τον προσφυώς και δικαίως αποκληθέντα ως τον «Άγιο των Ποντίων», Μητροπολίτη Τραπεζούντας Χρύσανθο, εγεύθη το πικρό τούτο ποτήριον του γενοκτονικού ολέθρου κατά το χρονικό διάστημα 1915-1923, με ένα μόνο μικρό «διάλειμμα δημοκρατίας» κατά τα έτη 1916-1918, όταν τα ρωσικά στρατεύματα καταλαμβάνουν την πόλη της Τραπεζούντας και εγκαθίστανται σε όλη την πέριξ αυτής περιοχή. Τότε ιδρύεται η λεγόμενη προσωρινή κυβέρνηση της Τραπεζούντας υπό την ηγεσία και ευθύνη του συνετού και σώφρονος Μητροπολίτου Χρυσάνθου, ο οποίος επέτυχε την αρμονική συνύπαρξη χριστιανών και μουσουλμάνων.

Όταν όμως τον Φεβρουάριο του 1918 , ένεκα της επικρατήσεως των Μπολσεβίκων (1917) στη Ρωσία, ο ρωσικός στρατός εγκαταλείπει την ευρύτερη περιοχή της Τραπεζούντος, επανακάμπτουν και πάλι οι Νεότουρκοι και άρχεται ο φρικτότερος Γολγοθάς του συστηματικού γενοκτόνου αφανισμού και ολέθρου των Ελλήνων του Πόντου. Είναι η κρίσιμη για την επιβίωση των Ποντίων περίοδος κατά την οποία ο Μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρύσανθος ενεργεί ως εθνάρχης και υπέρμαχος προστάτης του αφανιζόμενου Ποντιακού Ελληνισμού. Σε απόλυτη συνεννόηση και ομογνωμία με τους εντόπιους και απόδημους ομογενείς Ποντίους αποφασίζει να διεθνοποιήσει το λεγόμενο ποντιακό ζήτημα και αξιοποιώντας ευφυώς τις εξαγγελίες του Προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής Ουίλσον σχετικά με την αυτοδιάθεση (χειραφέτηση) των λαών, θέτει ευθέως το αίτημα της δημιουργίας μιας αυτόνομης Ποντιακής Δημοκρατίας.

Ο Μητροπολίτης Χρύσανθος, όπως ο ίδιος καταγράφει στις «Βιογραφικές Αναμνήσεις» του εκλήθη με τηλεγράφημα του Οικουμενικού Πατριαρχείου προκειμένου να μετασχει στην επιτροπή, η οποία επρόκειτο να μεταβεί στη Διάσκεψη των Παρισίων, όπου διε-

ξήγοντο οι πυρετώδεις διαβουλεύσεις του λεγόμενου Συνεδρίου της Ειρήνης (1918-1919) για να προβάλει και υποστηρίξει τα δίκαια του αλύτρωτου ελληνισμού και ειδικότερα των Ελλήνων του Πόντου.

Αξίζει να σημειωθεί ότι μεταξύ των μελών της Επιτροπής ήταν και ο Τοποτηρητής του Χηρεύοντος κατά την περίοδο εκείνη Οικουμενικού Θρόνου Μητροπολίτης Προύσης Δωρόθεος. Ο Μητροπολίτης Χρύσανθος υπήρξε ο κορυφαίος καταλυτικός παράγοντας για την διεθνοποίηση του ποντιακού ζητήματος στη Διάσκεψη του 1919 και άρχισε τις άοκνες και ανύστακτες προσπάθειές του προκειμένου να ενημερώσει τις ηγέτιδες Μεγάλες Δυνάμεις για την αναγκαία και επιβεβλημένη δημιουργία της Αυτονόμου Δημοκρατίας του Πόντου. Στο πλαίσιο της ενθέρμου και πυρετώδους ενημερώσεως των πολιτικών ηγετών ο Μητροπολίτης εισέπραξε την κατανόηση και εν πολλοίς θετική ανταπόκρισή τους, πλην, βεβαίως των Άγγλων αντιπροσώπων, για τα αιτήματα των Ελλήνων του Πόντου. Ο Μητροπολίτης Χρύσανθος, είχε συνάντηση και συνεζήτησε εκτενώς με τον Πρόεδρο των Η.Π.Α. Ουίλσον την πρότασή του για ίδρυση Ανεξαρτήτου Δημοκρατίας του Πόντου υπό Ελληνική εντολή. Ο Ουίλσον απάντησε στον Μητροπολίτη ότι: «Είναι θαυμάσια όσα μου λέτε. Ο Πόντος πρέπει να γίνει ανεξάρτητος. Μίαν ψήφον έχω εις την Συνδιάσκεψιν, αλλά θα την διαθέσω υπέρ του λαού σας». Βέβαια όλα αυτά ήταν « λόγοι συμπαθείας» αφού ο Μητροπολίτης δεν μπόρεσε να αποσπάσει καμία γραπτή επίσημη δέσμευση για την προς τους Ποντίους βοήθειά του, επειδή φαίνεται πως πραγματική επιδίωξη των Αμερικανών ήταν η διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της ψυχorroαγούσας οθωμανικής αυτοκρατορίας και αναδυόμενης νέας μεταοθωμανικής Τουρκίας. Είναι δε ιδιαιτέρως χαρακτηριστική η επισήμανση του Πόντιου Μητροπολίτου Δράμας Παύλου (Αποστολίδη) : «οι σύμμαχοι της Ελλάδας για άλλη μία φορά απέδειξαν το πόσο φίλοι είναι: πλούσιοι πάντοτε σε υποσχέσεις και φειδωλοί μέχρι αγανακτήσεως στην εκπλήρωσή τους».

Ιδιαίτερες και διεξοδικές υπήρξαν οι συνομιλίες του Μητροπολίτου Τραπεζούντος Χρυσάνθου με τον Ελευθέριο Βενιζέλο στο περιθώριο της Διασκέψεως για την ειρήνη στο Παρίσι, ο οποίος βέβαια ήταν γνώστης των κινήσεων του Μητροπολίτου αλλά αρχικώς τουλάχιστον είχε λάβει αντίθετη θέση και δεν ταυτιζόταν με τις πρωτοβουλίες των όπου γης Ποντίων.

Η κυβέρνηση του Βενιζέλου σε ένα γενικό επίπεδο αρχών ήταν αρχικώς σύμφωνη με τον αγώνα και τις εθνικές διεκδικήσεις των Ποντίων, αλλά στο Συνέδριο της Ειρήνης στο Παρίσι, που άρχισε τον Δεκέμβριο του 1918, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, πιεζόμενος από τις λεγόμενες «Συμμαχικές Μεγάλες Δυνάμεις», δεν συμπεριέλαβε το φλέγον και ζωτικής σημασίας ζήτημα του Πόντου στο φάκελο των ελληνικών διεκδικήσεων και παρά τις έντονες διαμαρτυρίες των Ελλήνων του Πόντου συμφώνησε να παραχωρηθεί η περιοχή του Πόντου στην Αρμενική Δημοκρατία καθώς κατ' εκείνη την χρονική περίοδο και οι Αρμένιοι αγωνίζονταν για να επιτύχουν την εθνική τους αυτοσυνειδησία και αυτοδιάθεση. Τούτο συνέβη δυστυχώς διότι ο Ελ. Βενιζέλος είχε συμφωνήσει με τον Πρόεδρο της Αρμενικής Αντιπροσωπείας στο Παρίσι την προσάρτηση του Βιλαετίου της Τραπεζούντας στο υπό ίδρυση Ποντιακό Κράτος. Προς τούτο είχε καταθέσει και σχετικό υπόμνημα στη Διάσκεψη, το οποίο ερχόταν ευθέως σε αντίθεση με το αίτημα των Ελλήνων του Πόντου για την ίδρυση ανεξάρτητου Ποντιακού Κράτους.

Η παρουσία του Μητροπολίτου Τραπεζούντος Χρυσάνθου στο Παρίσι απέβλεπε παντί τρόπω και πάση δυνάμει στο να μεταπείσει τον Ελ. Βενιζέλο προκειμένου να μεταστραφεί η εν γένει στάση της Ελληνικής Κυβερνήσεως απέναντι στις δίκαιες διεκδικήσεις των Ελλήνων του Πόντου, στόχος που τελικώς επετεύχθη αφού προκρίθηκε η λύση για την ίδρυση Αυτόνομου Ποντιακού Κράτους στο πλαίσιο μιας Ποντοαρμενικής Συνομοσπονδίας.

Ο ίδιος ο Μητροπολίτης Χρυσάνθος «ιδία χειρί» γράφει στις «Βιογραφικές Αναμνήσεις» του τα όσα έλαβαν χώρα στο Παρίσι κατά τις συνομιλίες και διαβουλεύσεις του με τον Ελ. Βενιζέλο, τον οποίο επέτυχε να μεταπείσει υπέρ των δικαίων των Ελλήνων του Πόντου. Εν προκειμένω ο Μητροπολίτης εξιστορεί λεπτομερώς τα γενόμενα: «εις τας εξ μ. μ μετέβημεν εις το ξενοδοχείον «Mercedes» με τον Τοποτηρητήν, δια να επισκεφθώμεν τους εκεί διαμένοντας Βενιζέλον και Ν. Πολίτην, Υπουργόν Εξωτερικών. Συνηντήσαμεν και τους δύο εις το γραφείον του Πολίτου. Ο Βενιζέλος με υποδέχεται με το συνηθισμένον μειδίαμα, και οι δύο δε είναι λίαν φιλόφρονες. Ωμιλήσαμεν περί των εθνικών ζητημάτων και εν τέλει ήλθομεν εις το ζήτημα του Πόντου. Ανέπτυξα όλα τα επιχειρήματα, δια τα οποία δεν έπρεπε ο Πόντος να παραχωρηθεί εις τους Αρμενίους. Είπον ότι αι στατιστικά του Βενιζέλου περί του Πόντου είναι εσφαλμένα και αδικούν τους Ελληνικούς πληθυσμούς, ότι κατά τας τελευταίας βουλευτικές εκλογάς οι νεότουρκοι εξεχώρησαν εις τους Ποντίους εξ βουλευτάς, ενός βουλευτού αναλογούντος εις εκατόν χιλιάδας κατοίκων. Εξήγησα ότι ημείς έχομεν ήδη είδος αυτονομίας εν καιρώ πολέμου, από του 1916 έως του 1918 επί Ρωσκρατίας, και ότι εκυβερνήθη ο τόπος καλώς, παρ' όλας τας δυσχερείας του πολέμου, και ότι η ανάπτυξις αυτής της αυτονομίας έπρεπε να ζητηθή.

Ωμολόγησεν ο Βενιζέλος την πλάνην του και εβεβαίωσεν ότι, αν είναι δυνατόν, θα επανορθώση όσα είπε εις το υπόμνημά του περί Πόντου (ως γνωστόν εις το υπόμνημά του το Βιλαέτιον της Τραπεζούντος εθυσιάζετο εις τους Αρμενίους).

Ωμίλησα με παρρησίαν και ήμην ευχαριστημένος... Ο Παπάς μοι είπεν ότι όταν απεχώρησαν μετά του Βενιζέλου από το γραφείον του Πολίτου, είπεν ο Βενιζέλος εις τον Παπάν: « Να είχομεν Διοικητήν εις την Ελλάδα σαν τον Άγιον Τραπεζούντος».

Ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η στιχομυθία που είχε ο Τραπεζούντος Χρυσάνθος με την αρμενική αντιπροσωπεία στη Διάσκεψη Ειρήνης στο Παρίσι, στην οποία γίνεται ευθέως αντιληπτή η καχυποψία και η αρνητική διάθεση των Αρμενίων έναντι των Ελλήνων του Πόντου για την ίδρυση Ποντοαρμενικής Συνομοσπονδίας. Τα όσα συνεζητήθησαν καταγράφει ο Μητροπολίτης ως εξής: «Έρχεται εις το ξενοδοχείον ο Αρμένιος Ποιητής Τσομπανιάν. Αποτελεί με τον Μπογόζ Νουμπάρ Πασάν επιτροπήν των Αρμενίων παρά τη Διασκέψει της Ειρήνης εν Παρισίοις. Τον συνοδεύει ο Κέπετζης. Μοι ευχαριστεί ο Τσομπανιάν δια την προστασίαν την οποίαν παρέσχον εις τους Αρμενίους. Ομιλούμεν περί σχέσεων Ελλήνων και Αρμενίων και του λέγω: «δεν θα είναι καλαί, εφόσον οι Αρμένιοι έχουν αξιώσεις επί του Πόντου». Απαντά ότι οι ίδιοι δεν είχαν αξιώσεις, αλλ' ότι ο Βενιζέλος μόνος του προέτεινε να τους δώση τον Πόντον, ότι πριν ακόμη υποβάλη το υπόμνημά του ο Βενιζέλος. τους ανέγνωσε τα σχετικά με τον Πόντον και αυτοί εδέχθησαν ευχαριστούντες.

Του είπον ότι παρεξηγήθη ο Βενιζέλος, αλλά και αν εξηγηθή, δεν είχε δικαίωμα να διαθέση λαόν ο οποίος δεν του ανήκει. Απαντά ο Τσομπανιάν, αφού είδον φαίνεται αρκε-

τάς θύρας κλειστάς δια τον Πόντον, ότι παραιτούνται του Πόντου , ότι όμως θα εζήτουν ένα λιμένα επί της Μαύρης Θαλάσσης. Του είπον ότι όλοι οι λιμένες του Πόντου, υπό τύπον ελευθέρων λιμένων , είναι εις την διάθεσιν των, ότι δεχόμεθα και Ομοσπονδίαν Ποντοαρμενικήν την οποίαν όμως οι Αρμένιοι δεν θέλουν και δικαίως διότι φοβούνται την επικράτησίν μας».

Στο πλαίσιο τούτο γενικώς διεξήχθησαν οι διαβουλεύσεις του Μητροπολίτου Χρυσάνθου με τον Ελ. Βενιζέλο και τους Αρμένιους. Ο Βενιζέλος αν και απεδέχθη την πρόταση του Μητροπολίτου, αρκέσθηκε στη συνδρομή μόνο της αντιπροσωπείας των Ποντίων, αφήνοντας το όλο θέμα στην απόλυτη διαχείριση της αντιπροσωπείας και όταν η αντιπροσωπεία των Ποντίων επέστρεψε στην Τραπεζούντα, συνέδραμε τις σχετικές διεργασίες αποστέλλοντας στην περιοχή τον έμπιστο συνεργάτη του Δημήτριο Καθενιώτη. Ωστόσο, οι εσωτερικές αντιθέσεις στους κόλπους της ποντιακής κοινότητας αλλά και η αδυναμία συνεννόησης με τους Αρμένιους υπονόμευσαν το ενδεχόμενο μιας Ποντοαρμενικής Ομοσπονδίας. Ο δε Μητροπολίτης Χρυσάνθος επισκέφθηκε το Εριβάν της Αρμενίας και διαπραγματεύθηκε με τους Αρμένιους καθώς επίσης και με τους μουσουλμάνους του Πόντου μια μορφή Ποντοαρμενικής Συνομοσπονδίας. Ωστόσο, η αμοιβαία καχυποψία έγινε αιτία να χαθεί πολύτιμος χρόνος, ο οποίος αποδείχθηκε μοιραίος εξαιτίας των γρήγορων πολιτικών εξελίξεων. Ο Ιάκωβος Μιχαηλίδης αναφέρει μάλιστα ότι το φθινόπωρο του 1920 έπεται από μία περίοδο έντονων αντιπαραθέσεων με τους ηγετικούς κύκλους του ποντιακού κινήματος , άλλαξε τελικώς άποψη και υπεστήριξε ότι η μόνη βιώσιμη λύση ήταν η σύσταση μιας Ανεξάρτητης Ποντιακής Δημοκρατίας. Μάλιστα, σχεδίαζε στρατιωτική επιχείρηση του ελληνικού στρατού στην περιοχή, αλλά η καθεστωτική μεταβολή την επαύριο των εκλογών του Νοεμβρίου του 1920 και η ανάδειξη μιας αντιβενιζελικής κυβερνήσεως στην Ελλάδα ματαίωσαν οριστικά τα σχέδιά του. Έτσι απωλέσθη ο Ποντιακός Ελληνισμός και ο Πόντος απορφάνεψε.

Ο Μητροπολίτης Χρυσάνθος στη Διάσκεψη των Παρισίων κατέθεσε τεκμηριωμένο Υπόμνημα έχοντας ως πρώτιστο μέλημα και ύψιστο σκοπό να πείσει τους εκπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων να κάνουν δεκτό το δίκαιο αίτημα του Ποντιακού Ελληνισμού για την ίδρυση Αυτόνομου Ποντιακού κράτους. Το υπόμνημα εκείνο το οποίο εγράφη στη γαλλική γλώσσα και κατετέθη στις 2 Μαΐου του 1919 στη Διάσκεψη της Ειρήνης, δημοσίευσε ο ίδιος ο Τραπεζούντος Χρυσάνθος στις «Βιογραφικές Αναμνήσεις» του (σσ.327-332) και μεταφρασμένο ο αοίδιμος Αρχιμ. Πανάρετος Τοπαλίδης στο περισπούδαστο ιστορικό Πόνημά του»: Ο Πόντος ανά τους αιώνες» (σσ.284-288)

Ο Μητροπολίτης Δράμας Παύλος, πόντιος στην καταγωγή, στη μνημειώδη μελέτη του, υπό τον τίτλο:Ο Μητροπολίτης Τραπεζούντας Χρυσάνθος Φιλιππίδης (1913-1923). Η Αρχιερατεία του στην Τραπεζούντα», αναφέρει: «Γεγονός είναι ότι πολλά υπομνήματα κατατέθηκαν και αναφέρονται λεπτομερώς για τις σφαγές στον Πόντο. Οι παραλήπτες λοιπόν ήταν ενημερωμένοι. Ο Χρυσάνθος συμπληρώνοντας τα όσα υπομνήματα κατατέθηκαν και έχοντας ως σκοπό τη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους στον Πόντο, αφ' ενός μεν αναλύει αριθμητικά τους πληθυσμούς που τον κατοικούν και αφ' ετέρου τονίζει την περίοδο της ρωσικής κατοχής κατά τα έτη 1916-1918, στα οποία είχε την εντολή τόσο από τουρκικής, όσο και από ρωσικής πλευράς της διακυβέρνησης των καταληφθεισών από τα ρωσικά

στρατεύματα περιοχών του Ποντιακού Ελληνισμού, αλλά και τη δυνατότητα, που είχε για να αναπτυχθεί ως αυτόνομο κράτος».

Στο σημείο αυτό παραθέτουμε το πλείστον μέρος του κειμένου της Συνεντεύξεως του Μητροπολίτου Τραπεζούντος Χρυσάνθου μετά του Προέδρου των Η.Π.Α Γουίλσον (Wilson), η οποία πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι, στις 16 Μαΐου του 1919, και είναι η κάτωθι:

«- Κύριε Πρόεδρε η Αυτού Σεβασμιότης τολμά όπως απασχολήση υμάς επί μερικών στιγμών δια το ζήτημα του Πόντου, έχων μερικά σχετικά facts να σας υποβάλλη τα οποία να συντείνωσιν όπως δοθή μία δίκαια λύσις όσον αφορά το ζήτημα τούτο.

-Χαίρω πολύ διότι με επισκέπτεται η Αυτού Σεβασμιότης και μετά προθυμίας και ενδιαφέροντος θα ακούσω ό, τι έχει να μου είπη.

-Η Σεβασμιότης, κύριε Πρόεδρε, αποτελεί μέλος της Delegation, των Αλυτρώτων και παρουσιάζεται σήμερον προ υμών ως εξουσιοδοτηθείς εκ μέρους όχι μόνον των Ελληνικών Ορθοδόξων πληθυσμών Ποντίων των οποίων επί έξ έτη ήδη είναι ο Αρχιεπίσκοπος, αλλά και των Μουσουλμανικών πληθυσμών όπως συμβάλλη πάση δυνάμει δια την δικαίαν λύσιν του ζητήματος των Ποντίων και δια την μέλλουσαν ευημερίαν του τόπου.

Εις τον Πόντον, Εξοχώτατε, δύο είναι τα κυριαρχούντα στοιχεία το Ελληνικόν και το Μουσουλμανικόν. Προ του πολέμου υπήρχαν και 60 περίπου χιλιάδες Αρμένιοι οι οποίοι δυστυχώς δεν υπάρχουν σήμερον ολίγοι μόνον διασωθέντες εκ των σφαγών. Τα δύο στοιχεία Ελληνικόν και Μουσουλμανικόν σχεδόν ισοψηφούν. Εκ του υπομνήματος το οποίον θα μας επιτρέψητε όπως καταθέσωμεν, κύριε Πρόεδρε, θα ιδήτε ότι εκ της απογραφής του 1908 και εκ των συμβάσεων του Πατριαρχείου κατά το 1912 και 1914, δυνάμεθα μετά πεποιθήσεως να είπωμεν ότι το ελληνικόν στοιχείον αριθμεί 600.000. Προς τούτοις υπάρχουν και 250.000 Πόντιοι εγκατεστημένοι κατά τα τελευταία 30 έτη εις τον Καύκασον και την Νότιον Ρωσσίαν, οίτινες εγκατέλειψαν τας εστίας των ένεκα της τουρκικής κατοχής και πολλοί εκ των οποίων κατ' αυθεντικής πληροφορίας μου ήρχισαν επιστρέφοντες.

Εξ άλλου το Μουσουλμανικόν στοιχείον το οποίον αριθμεί 850 περίπου χιλιάδας δεν είναι όλο Τουρκικόν. Περίπου 200.000 κατοικούντες προς ανατολάς της Τραπεζούντος εις τον Όφην είναι άνθρωποι οίτινες προ 180 περίπου ετών δια της βίας εξισλαμίσθησαν μετά του Επισκόπου των, ομιλούντες εισέτι την Ελληνικήν.

- Τούτο είναι πολύ ενδιαφέρον λέγει ο κ. Wilson.

-Μία επιτροπή εκ του πληθυσμού τούτου επεσκέφθη την Α.Σεβασμ.κατά το διάστημα της Ρωσικής κατοχής του Πόντου και εξέφρασε εις την Α.Σ τον πόθον του λαού αυτού όπως επιστρέψη εις τον Χριστιανισμόν.

Η Α.Σ όμως επειδή είχε αναλάβη την προστασίαν των κατοίκων τούτων έκρινε καλόν να αναβάλλη επί τινα καιρόν την παραδοχήν του της αιτήσεως ταύτης καθότι υπήρχε φόβος μήπως λεχθή ότι παρείχε την προστασίαν του εις αντάλλαγμα της αλλαγής της θρησκείας των. Προσθετέον ότι οι Ορθόδοξοι ακόμη φυλλάτουν ως κειμήλια τα Ευαγγέλια των προπατόρων των. Ο κ. Γουίλσον εφάνη κατενθουσιασμένος στο σημείον αυτό.

- Προς τούτοις, κύριε Πρόεδρε, υπάρχουν έτεροι 40.000 Μουσουλμάνοι οι λεγόμενοι Τουγιαλήδες, των οποίων οι πρόγονοι ήσαν χριστιανοί και οι οποίοι επίσης ακόμη ομιλούν την ελληνικήν, εκτός δε τούτου και οι Σταυρίται συμποσούμενοι εις 5.000 οίτινες είναι κρύφιοι Χριστιανοί και τους οποίους παρά τας διαμαρτυρίας των η Κυβέρνησις η Τουρκική δεν θέλει να αναγνωρίση ως χριστιανούς. Εάν δε λάβωμεν υπόψιν ότι υπάρχουν 50.000 Κιρκάσιοι και άλλα τινά φύλα, ο καθαρώς τουρκικός πληθυσμός θα κατέλθη εις 350.000 χιλιάδας.

- Ενωώ, εννοώ, απήντησε ο πρόεδρος Wilson. Μου δεινύεται, παρακαλώ, επί του χάρτου τα όρια του Πόντου; Ερώτησεν ο κ. Wilson. Η Α. Σ. δεικνύει τα όρια του Πόντου και μετά ταύτα εξηκολούθησεν η Α.Σ. Αι μετά του Μουσουλμανικού στοιχείου σχέσεις μας υπήρξαν πάντοτε καλαί οσάκις τούτο δεν εξηρεθίζετο υπό της τουρκικής διοικήσεως της Κωνσταντινουπόλεως. Το ότι δε το τουρκικόν στοιχείον αναγνωρίζει ημάς ως ικανούς να παράσχωμεν εις αυτό διοίκησιν δικαίαν και φιλελεύθερον απεδείχθη κατά τα δύο έτη τα οποία ως προσωρινή κυβέρνησις διοικήσαμεν τον Πόντον.

Οπότε, κύριε Πρόεδρε, επλησίαζον οι Ρώσσοι, ο Τούρκος Διοικητής ενεχείρησε δι' επισήμου εγγράφου εις επιτροπήν εξ Ελλήνων, ης προϊστάμην εγώ, την διοίκησιν του Πόντου, λέγων προφορικώς εις εμέ: «Από τους Έλληνας τα ελάβαμε τα μέρη αυτά εις τους Έλληνας τα επιστρέφομεν. Σας παραδίδω τας Εκκλησίας σας, τας οποίας ημείς τας εκάμαμεν Τζαμιά. Πράξατε σεις, όπως κρίνετε καλόν».

- Τούτο είναι λίαν ενδιαφέρον είπεν ο κ. Wilson, όστις ήκουε μετά πολλής προσοχής.

- Η προσωρινή κυβέρνησις του Πόντου ανεγνωρίσθη υπό της Τουρκικής Κυβερνήσεως τότε καθώς και υπό των αντιπροσώπων της Entante και των Ρώσσων, οίτινες όλοι μέσον εμού συνεννοούντο και μετά των Ελλήνων και των μουσουλμάνων κατοίκων. Έχομεν λάβει δε επισήμως την αναγνώρισιν και τας ευχαριστίας και τουρκικών πληθυσμών και της τουρκικής κυβερνήσεως καθώς και των αντιπροσώπων της Entante δια την καλήν διοίκησιν του Πόντου υπό του ελληνικού στοιχείου (αντίγραφα των εγγράφων καταθέτω εν τω φακέλλω).

- Πολύ καλά, προσέθεσεν ο κ. Wilson.

- Με τους Αρμενίους εζήσαμεν με αγάπην και ομόνοϊαν. Εσχάτως ήλθομεν εις συνεννοήσεις μετά των Αρμενίων αντιπροσώπων δια την σύναψιν Confederation Ποντο-Αρμενικήν είτε Armeno-Pontian με το Status των Ελβετικών Canton ίνα εν συνεργασία και αγάπη συζητήσωμεν εις το μέλλον. Αλλά δυστυχώς οι Αρμένιοι ζητούν τον Πόντον ως Αρμενικήν επαρχίαν και εις το σημείον τούτο εσταμάτησαν οι διαπραγματεύσεις μας.

- Μου δεινύεται, παρακαλώ, τα δυτικά όρια της Αρμενίας; Εσχάτως προσεπαθήσαμεν δια να χαράξωμεν τα δυτικά όρια της Αρμενίας και εσκέφθην όπως της δώσωμεν και την Μερσίναν. Ποίας ιδέας είσθε;

- Νομίζω, Εξοχώτατε, ότι επειδή υπάρχουν πολλοί Αρμένιοι εις την περιφέρειαν αυτήν, καλόν θα είναι να περιληφθή και η Μερσίνα εντός των ορίων της Αρμενίας.

- Ευχαριστώ πολύ, απήντησεν ο κ. Wilson. Έπειτα εσκέφθημεν όπως δώσωμεν εις την Αρμενίαν παραλίαν εν τη Μαύρη Θαλάσση, η οποία να περιλαμβάνη και την Τραπεζούντα αλλά βλέπω το ζήτημα τώρα με άλλο φως.

- Θα ήτο αδίκημα, κύριε Πρόεδρε, να δοθή το μέρος αυτό εις την Αρμενίαν διότι ο Αρμενικός πληθυσμός είναι ελάχιστος και ο ελληνικός πληθυσμός υπερτερεί κατά πολύ.

- Δύνασθε να μου σημειώσετε τα μέρη εις τα οποία υπερτερεί ο ελληνικός πληθυσμός;

- (Η Α.Σ. καθορίζει τα μέρη, και χαράσσει δια του μολυβίου τα μέρη τα οποία κατοικούνται υπό τουρκικής απολύτου πλειοψηφίας).

- Νομίζω, κύριε Πρόεδρε, εξηκολούθησεν η Α.Σ., ότι υπό τας συνθήκας τας οποίας ευρισκόμεθα η καλλυτέρα λύσις θα ήτο εάν η Αμερική, ήτις πρόκειται ν' αναλάβη, ως ελέχθη, το Mandat επί της Αρμενίας, αναλάβη επίσης και το Mandat επί του Πόντου, διότι ούτω υπό την ικανήν φιλοδικαίαν και εμπνευσμένην διοίκησιν των Αμερικανών εκλεκτών συμβούλων θα επέλθη η Confederation αυτή η οποία θα αποβή προς το καλόν αμφοτέρων των στοιχείων.

- Δεν είχαν προηγουμένως σκεφθή μίαν τοιαύτην λύσιν η οποία φαίνεται καλή. Σας ευχαριστώ δια τας φιλοφρόνους λέξεις σας υπέρ της χώρας μου. Θα εύρω πολλήν δυσκολίαν δια να πείσω τον Αμερικανικόν λαόν να λεχθή το Mandat δια την Αρμενίαν διότι ο Αμερ. Λαός να αναμιχθή εις ζητήματα χώρας τόσον μακράν της Αμερικής. Ελπίζω ότι θα τον πείσω. Σας ευχαριστώ δια την υποβληθείσαν πρότασιν.

- Εν η περιπτώσει, κύριε Πρόεδρε, και η Αμερική δεν δεχθή το Mandat δια τον Πόντον δοθή εις την Ελλάδα.

- (ο κ. Πρόεδρος έδειξε Μέγα ενδιαφέρον εις το σημείον αυτό).

- Απεδείχθη ότι ο Μουσουλμανικόν στοιχείον λυτρωθέν της επιρροής της Τουρκικής Διοικήσεως αμέσου ή εμμέσου, μένει πάντοτε ευχαριστημένον υπό Ελληνικήν Διοίκησιν. Όπως εις την Ήπειρον, Μακεδονίαν, και όπως απεδείχθη τρανώτατα κατά τα δύο έτη της ελληνικής εν Πόντω διοικήσεως ως σας ανέφερον άνω. Όθεν μία τοιαύτη λύσις θα συνέτεινεν επίσης εις την εν ειρήνη ανάπτυξιν της χώρας.

- Θα το έχω υπ' όψιν μου αυτό.

- Κύριε Πρόεδρε, η Α.Σ. επιθυμεί όπως εκφράση εις υμάς τας ευχαριστίας και την ευγνωμοσύνην του διότι είχατε την καλωσύνην να τον δεχθήτε και να ακούσητε όσα είχε να σας είπη... Επίσης την ευγνωμοσύνην του Αλυτρώτου Ελληνισμού δια το Μέγα ενδιαφέρον το οποίον εδείξατε και δια την πατρικήν σας και ανιδιοτελή φροντίδα και μέριμναν προς την εθνικήν του αποκατάστασιν. Σας θεωρεί και δικαίως, κύριε Πρόεδρε, ως Μέγα Προστάτην του και εις υμάς στηρίζει τας ελπίδας του.

- Σας ευχαριστώ. Αι αποφάσεις επί των ζητημάτων τούτων δεν λαμβάνονται μόνον από ημάς – ημείς έχομεν μόνον μίαν φωνήν (ψήφον) – αλλά σας βεβαιώ ότι η

φωνή αυτή θα διατεθή υπέρ των δικαίων των αλυτρώτων λαών – θα πράξωμεν παν το δυνατόν δια τον λαόν σας».